

Stav Saveza komunista Jugoslavije i pisanje jugoslavenskog tiska o događajima Kubanske raketne krize

Jagatić, Karlo

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:490430>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Karlo Jagatić

**STAV SAVEZA KOMUNISTA
JUGOSLAVIJE I PISANJE
JUGOSLAVENSKOGA TISKA O
DOGAĐAJIMA KUBANSKE RAKETNE
KRIZE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

ODSJEK ZA POVIJEST

KARLO JAGATIĆ

**STAV SAVEZA KOMUNISTA
JUGOSLAVIJE I PISANJE
JUGOSLAVENSKOGA TISKA O
DOGAĐAJIMA KUBANSKE RAKETNE
KRIZE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Vladimir Šumanović

Sumentor: doc. dr. sc. Mijo Beljo

Zagreb, 2022.

Sažetak

Ovaj rad u svome prvome dijelu opisuje odnose Sjedinjenih Američkih Država i Saveza Socijalističkih Sovjetskih Republika s kraja 1950-ih te početka 1960-ih godina. U kontekstu međudržavnih odnosa dviju supersila, najznačajniji prostor posvećen je Kubanskoj raketnoj krizi iz 1962. čiji se događaji opisuju kao najveća prijetnja svjetskome miru u hladnoratovskoj povijesti. Zatim, u drugome dijelu analizira se međunarodni položaj te vanjska politika Federativne Narodne Republike Jugoslavije kroz prizmu politike nesvrstanosti i mirne koegzistencije od sredine 1950-ih godina do Beogradske konferencije nesvrstanih zemalja 1961. godine. U kontekstu međunarodnoga položaja, objasnit će se odnosi Jugoslavije i Sovjetskoga Saveza s jedne strane, te Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država s druge strane. Naposljetku, za dobivanje potpunije slike odnosa jugoslavenskih partijskih vlasti prema događajima Kubanske raketne krize analizirat će se objavljeni dokumenti te novinski članci *Vjesnika* i *Borbe* kao dvaju najtiražnijih dnevnih listova Jugoslavije u tome vremenu.

Ključne riječi: Kubanska raketna kriza; hladni rat; vanjska politika; SAD; Sovjetski Savez; Jugoslavija; tisak

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Hladni rat i Kubanska raketna kriza	2
2.1. <i>Kuba prije vladavine Fidela Castra</i>	2
2.2. <i>Vlast Fidela Castra i izbijanje Karipske krize</i>	3
3. Odnos supersila i Federativne Narodne Republike Jugoslavije	7
3.1. <i>Odnos Jugoslavije i Sovjetskog Saveza</i>	7
3.2. <i>Odnos Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država</i>	12
4. Jugoslavenska politika nesvrstanosti do Karipske krize	16
4.1. <i>Začetci politike nesvrstanosti u svijetu</i>	16
4.2. <i>Temelji jugoslavenske politike nesvrstavanja</i>	17
4.3. <i>Uloga Josipa Broza Tita u kreiranju Pokreta nesvrstanih</i>	18
4.4. <i>Beogradska konferencija i kubanska problematika</i>	19
5. Jugoslavenski komunisti i tisak o Kubanskoj raketnoj krizi	21
6. Zaključak	29
7. Bibliografija	30
7.1. <i>Objavljeni izvori i tisak</i>	30
7.2. <i>Literatura</i>	31

1. Uvod

Kubanska raketna kriza ili Karipska kriza naziv je za trinaestodnevne događaje nakon što je američki špijunski zrakoplov *U-2* 14. listopada 1962. fotografirao sovjetske lansirne rampe i ostale vojne objekte na otoku Kubi. Karipska kriza bila je kulminacija zategnutih političkih odnosa između Sjedinjenih Američkih Država (SAD) i Sovjetskog Saveza te svojevrsni klimaks hladnoga rata. Konfrontacija SAD-a i Sovjetskog Saveza manifestirala se kroz utrku u naoružanju te stalne sukobe njihovih političkih i vojnih saveznika. Također, sukobi su bili izraženiji putem konkretnih kriza poput obaranja američkoga špijunskog zrakoplova *U-2* iznad Sovjetskog Saveza u svibnju 1960. ili podizanja Berlinskoga zida godinu kasnije. Usporedno sa svim prijašnjim i naknadnim globalnim nestabilnostima i sukobima, Kubanska je raketna kriza zbog svoga termonuklearnoga karaktera bila najozbiljnija prijetnja miru u hladnoratovskoj povijesti. Demonstracija sile SAD-a i Sovjetskog Saveza preko noći je postala problem cijeloga svijeta, tako i Jugoslavije, koja kao mala država nije imala odlučujuću ulogu u njezinom razrješenju. Bez obzira na to, Jugoslavija je u to vrijeme bila članica Pokreta nesvrstanih i Opće skupštine Ujedinjenih naroda, svjetskih organizacija koje su se aktivno uključile u mirno razrješenje sukoba. Također, jugoslavenski državnik Josip Broz Tito u godinama Kubanske krize kroz politiku nesvrstanih i miroljubive koegzistencije stekao je određeni imidž na svjetskoj pozornici što je igralo značajnu ulogu tijekom Krize. Upravo iz tog razloga valja sagledati kako se Jugoslavija, koja bi se *a priori* kao nesvrstana zemlja morala ograditi od biranja sukobljenih strana, postavila u Kubanskoj raketnoj krizi. Za razumijevanje i kontekstualizaciju spomenutih događaja, važno je naglasiti fluidnost jugoslavenske vanjske politike tijekom 1950-ih i početka 1960-ih godina u odnosu prema Sovjetskom Savezu i Sjedinjenim Američkim Državama. Naposljetku, analiziranjem jugoslavenskoga tiska, kao službenog aparata jugoslavenskoga režima dat će se jasniji uvid u stavove Saveza komunista Jugoslavije, a iz pokojeg komentara kolumnista *Vjesnika* i *Borbe* bit će moguće iščitati naklonjenost jugoslavenskoga režima tijekom Karipske krize.

U ovome radu koristit ćemo se već spomenutim novinskim zapisima, objavljenim arhivskim dokumentima, mnogobrojnim knjigama i znanstvenim člancima hrvatskih, srpskih, bosanskohercegovačkih te ostalih stranih autora. Upravo zbog činjenice da je Kubanska raketna kriza uslijed mogućih negativnih posljedica stvarala zabrinutost među svim zemljama svijeta važno je sagledati postupke i stavove jedne nesvrstane socijalističke zemlje poput Jugoslavije. Tematika hladnoga rata i problematika međunarodnoga položaja Jugoslavije tijekom druge polovice dvadesetoga stoljeća zauzima određen prostor unutar hrvatske i regionalne

historiografije. No, obradi ove konkretne teme u hrvatskoj historiografiji nije posvećena dovoljna pozornost te ovaj rad može poslužiti kao poticaj za daljnje istraživanje.

2. Hladni rat i Kubanska raketna kriza

Rječnik *Merriam-Webster* objašnjava pojam „hladni rat“ kao „sukob zbog ideoloških razlika koji obično završava bez prekida diplomatskih odnosa zaraćenih strana koji nije vođen metodama otvorenih vojnih akcija. Konkretno, ideološki sukob između SAD-a i Sovjetskog Saveza tijekom druge polovice 20. stoljeća.“¹ S druge strane, *Hrvatska enciklopedija* navodi da je hladni rat „razdoblje međunarodnih odnosa od kraja 1940-ih do početka 1990-ih, obilježeno međusobnim suprotstavljanjem i nadmetanjem SAD-a i SSSR-a te njihovih saveznika u globalnim geopolitičkim, gospodarskim i drugim odnosima.“² Iz dviju navedenih definicija možemo zaključiti kako je hladni rat bio obilježen stalnim napetostima, krizama, vojnim i diplomatskim sukobima, a sve to nakon razornoga Drugoga svjetskoga rata. Isto tako, jedan od glavnih elemenata spomenutoga rata jest tzv. utrka u naoružanju, odnosno vojno nadmetanje SAD-a i Sovjetskog Saveza po pitanju razvoja nuklearnoga i raketnoga oružja. Ta je utrka započela 1949. nakon što je Sovjetski Savez testirao svoju prvu nuklearnu bombu.³ Upravo je ta opsesivna potreba za gomilanjem nuklearnoga oružja bila jedan od glavnih uzročnika Kubanske raketne krize.

2.1. Kuba prije vladavine Fidela Castra

Međusobno nadmetanje dviju supersila i njihova utrka u naoružanju nije bio jedini faktor koji je doveo do Kubanske krize. Tim događajima prethodila je višegodišnja konfrontacija na relaciji SAD – Kuba – Sovjetski Savez koja je započela nakon dolaska Fidela Castra na čelo kubanske države 1959. godine.

Kuba je prije dolaska Fidela Castra na vlast bila porezni raj i turistička meka za bogate Amerikance. Otok je isto tako bio plodno tlo za američke gangstere poput Meyera Lanskyja koji su se bogatili ulaganjem u gradnju kockarnica i hotela.⁴ Nadalje, od 1940. do 1944. na čelu države bio je general Fulgencio Batista koji se 1952. proglasio trajnim diktatorom. Nedemokratski potez kubanskog državnika bio je toleriran od strane SAD-a, štoviše, Batista je ostvarivao snažne gospodarske i političke veze s američkom vladom, ali i mafijom.⁵ Batistina

¹ „cold war“.

² „hladni rat“.

³ VUKADINović, *Međunarodni odnosi*, 165.

⁴ COLHOUN, *Gangsterismo*, 17.

⁵ CALVOCORESSI, *World Politics Since 1945*, 171-173.; COLHOUN, „PREFACE“, vii-ix.

autoritativna vlast na Kubi nije bila prihvaćena, a najveći protivnik režima bila je studentska populacija. Upravo se među studentima početkom 1950-ih razvila marksistička gerila na čelu s mladim pravnikom i sinom bogatog španjolskog vlasnika plantaža šećera – Fidelom Alejandrom Castrom Ruzom.⁶ Potaknut revolucionarnim žarom, Fidel Castro je u više navrata pokušao svrgnuti Fulgencija Batistu s vlasti. Prvi pokušaj svrgavanja Batiste s vlasti neuspješno je izvršen 1953. nakon čega su Fidel i njegov brat Raúl osuđeni na 15, odnosno na 13 godina zatvora. Braća nisu odslužili svoje kazne, a već 1956. izveden je drugi pokušaj puča i to nakon što se Castro s 84 sljedbenika poslije okupljanja u Meksiku iskrcao na Kubu. Međutim, i novi pokušaju državnoga udara je propao. Ipak, Castro je kao vođa gerile izbjegao zarobljavanje te je sljedeće dvije godine nastavio voditi gerilski rat s pripadnicima vojnih snaga odanih Batisti. Na kraju je režim Fulgencija Batiste pao 1. siječnja 1959. što je označilo dolazak Fidela Castra i komunista na vlast.⁷

2.2. Vlast Fidela Castra i izbijanje Karipske krize

Castro je pri samom dolasku na vlast prekinuo odnose sa Sjedinjenim Državama koje je Batista njegovao te započeo smanjivanje gospodarske ovisnosti Kube od SAD-a. Takvi potezi imali su za posljedicu logičan slijed događaja, odnosno sve veću kubansku orijentaciju prema ideološki bliskom Sovjetskom Savezu. Odnos između novopečene komunističke zemlje i Sovjetskog Saveza bio je zaokružen posjetom zamjenika predsjednika Vijeća ministara SSSR-a Anastasa Mikojana Havani u veljači 1960. i potpisivanjem trgovačkog sporazuma.⁸ Sljedeći potez Havane bila je eksproprijacija američke imovine za što SAD-u nije plaćena nikakva odšteta. Bijela kuća reagirala je uvođenjem embarga na uvoz svih proizvoda u SAD što je imalo teške posljedice na kubansko gospodarstvo.⁹ Nakon mjeseci napetosti, kubanska je vlada proglasila da su 80 posto službenika američke ambasade u Havani špijuni, tražeći od Bijele kuće smanjenje njihova preostalog osoblja na Kubi. Washington nije prihvatio kubanske insinucije te je u siječnju 1961. prekinuo sve diplomatske odnose s Havanom.¹⁰

Trumanova doktrina bila je živa u Eisenhowerovoj i Kennedyjevoj administraciji te je Kuba kao zemlja socijalističkog državnog uređenja u neposrednoj blizini SAD-a predstavljala ozbiljan problem za američku diplomaciju. Tako je početkom 1960-ih *Central Intelligence Agency* (dalje: CIA) na čijem čelu je bio Allen Dulles osmislila vojnu operaciju za svrgavanje

⁶ COLTMAN, *The Real Fidel Castro*, 1-16.

⁷ CALVOCORESSI, *World Politics Since 1945*, 172.

⁸ *Isto*, 723.

⁹ COLTMAN, *The Real Fidel Castro*, 177.

¹⁰ *Isto*, 178.

Fidela Castra s vlasti. Kako je operacija bila u većoj mjeri osmišljanja, ali ne i provedena za vrijeme mandata Dwighta Eisenhowera, novoizabrani američki predsjednik John F. Kennedy nije bio upoznat sa svim detaljima operacije. Unatoč manjku informacija o pripremama za djelovanje na Kubi, Kennedy je odobrio invaziju u kojoj su sudjelovati isključivo kubanski emigranti obučeni od strane CIA-e.¹¹ Tako je 17. travnja 1961. započelo iskrcavanje 1400 kubanskih emigranata u Zaljev svinja na Kubi. Međutim, operacija je vrlo brzo propala, Sovjetski Savez optužio je SAD za napad, a većina kubanskih boraca bila je uhvaćena. Potpuno poniženje Kennedy je pretrpio kada je bio primoran prihvatiti Castrovu ponudu da 1200 kubanskih zarobljenika razmjeni za pet stotina traktora i buldožera.¹²

Iako je iskrcavanje u Zaljevu svinja bila velika Castrova pobjeda, nije se osjećao sigurnim jer je shvaćao da bi sljedeći ozbiljniji napad podržan vojskom SAD-a označio kraj njegova režima. S druge strane, za Nikitu Hruščova, Castrova bojazan bila je prilika za obračun s Amerikancima. Naime, Washington je nerijetko ponižavao Moskvu, bilo to stalnim nadlijetanjem špijunskih zrakoplova iznad zračnog prostora Sovjetskog Saveza ili postavljanjem nuklearnih raketa u Italiju i Tursku.¹³ Tako je Nikita Hruščov uvidio svoju šansu za stvaranjem ravnoteže, a nakon Castrovog odobrenja naredio je transport vojnog i tehničkog osoblja te nuklearnog naoružanja na Kubu.¹⁴ Sovjeti su više mjeseci brodovima trgovačke flote prevozili teško naoružanje, rakete i ljudstvo. Sva roba na brodovima bila je vrlo dobro kamuflirana, a česta uplovljavanja u pomorske luke bila su objašnjena kao uvoz privredne pomoći Kubi. Tako su se na palubama brodova mogle vidjeti jedino građevinske konstrukcije i poneki poljoprivredni strojevi.¹⁵

No, 2. rujna 1962. sovjetski državni vrh objavio je da na Kubu pristiže njihovo naoružanje, ali isključivo ono obrambenoga karaktera radi zaštite socijalističkog režima Fidela Castra.¹⁶ U utorak, 16. listopada, nakon više od mjesec dana od sovjetskog priznanja, savjetnik za nacionalnu sigurnost McGeorge Bundy obavijestio je predsjednika Kennedyja da je 14. listopada američki špijunski zrakoplov *U-2* u blizini San Cristobala snimio tri raketna položaja balističkih raketa. Također, Kennedy je bio informiran kako su nakon ponovnog prelijetanja

¹¹ SANDMAN, „The Bay of Pigs“, 310-311.; Trumanova doktrina bila je vanjskopolitička orijentacija koju je utvrdio američki predsjednik Harry S. Truman kada je naveo da će Sjedinjene Države pružiti političku, vojnu i gospodarsku pomoć svim demokratskim nacijama koje su pod prijetnjom vanjskih ili unutarnjih autoritarnih sila (komunista).

¹² DALLEK, *An Unfinished Life*, 364; DODDOLI, MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 35.

¹³ VUKADINOVIĆ, *Međunarodni odnosi*, 186-193.; BERNSTEIN, „The Cuban Missile Crisis“, 98-99.

¹⁴ GARTHOFF, „The Soviet Story“, 64-66.

¹⁵ DOBBS, *One Minute to Midnight*, 60.

¹⁶ DODDOLI, MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 34.

Kube sljedećeg dana (15. listopada) snimljeni raketni položaji u izgradnji kod grada Guanajaya.¹⁷ Nakon prvotne ogorčenosti i ljutnje, Kennedy je istoga dana sazvaio sastanak EXCOMM-a, odnosno Vijeća za nacionalnu sigurnost sastavljenoga od dvanaestorice ključnih ljudi američke diplomacije, vojske i obavještajnih službi. Nakon uvida u dostupne informacije, unutar EXCOMM-a nametala su se četiri glavna prijedloga za razrješenje krize; potpuna invazija Kube za što bi bilo potrebno osam dana pripreme, opći zračni napadi na kubanska vojna postrojenja, zračni napadi na poznate lokacije sovjetskih raketa te pomorska blokada s ciljem sprječavanja dovoza novog nuklearnog naoružanja.¹⁸ Važno je za naglasiti da niti jedan od navedenih prijedloga nije garantirao uspjeh jer nije bilo moguće predvidjeti odgovor Sovjetskog Saveza.

Tako je Kennedy bio primoran donijeti vrlo tešku odluku, koju kao takvu nije mogao donijeti u potpunom dogovoru s članovima EXCOMM-a koji su imali različita mišljenja oko novonastalih događaja. Utjecajni članovi EXCOMM-a, poput generala zrakoplovstva Curtisa LeMaya ili generala Maxwella Taylora čvrsto su se zalagali za bombardiranje vojnih objekata na Kubi iako nisu imali precizne informacije o točnom broju i položaju nuklearnih glava. Također, valja naglasiti da su tri od četiri prijedloga bili vojnog karaktera, jedino je pomorska karantena bila vojno-diplomatsko rješenje i svakako najmanje riskantan potez.

Dva dana nakon prvog zasjedanja EXCOMM-a, predsjednik Kennedy sastao se sa sovjetskim ministrom vanjskih poslova Andrejem Gromikom koji je tijekom razgovora negirao postojanje nuklearnog oružja ofenzivnoga karaktera. Gromikove riječi bile su u koliziji s dostupnim podacima kojima je Kennedy raspolagao što je američkog predsjednika dodatno uznemirilo.¹⁹ Iako Gromikov posjet nije urodio plodom, predsjednik Kennedy odlučio se na najracionalniji potez, odnosno na pomorsku blokadu Kube koja je nazvana „pomorskom karantenom“ kako bi čin agresije bio ublažen.²⁰

Nadalje, Kennedy se 22. listopada obratio američkoj javnosti te u radijskom i televizijskom prijenosu kazao da su na Kubi stacionirane sovjetske nuklearne rakete koje mogu ugroziti zemlje zapadne polutke (Sjeverna i Južna Amerika). Također je najavio pomorsku karantenu Kube za 24. listopad i rekao:

¹⁷ DOBBS, *One Minute to Midnight*, 5.; DERENČIN, „Kubanska raketna kriza“, 80.

¹⁸ FURSENKO, NAFTALI, *One Hell of a Gamble*, 224.

¹⁹ DOBBS, *One Minute to Midnight*, 145.

²⁰ *Isto*, 38-39.

„Ova će zemlja [SAD] svaku ispaljenu raketu s Kube protiv bilo koje zemlje zapadne hemisfere smatrati napadom Sovjetskog Saveza na Sjedinjene Američke Države, na što valja odgovoriti osvetom prema Sovjetskom Savezu.“²¹

Kakve je naravi bila operacija slanja nuklearnih projektila na Kubu ukazuje podatak da čak ni sovjetski ambasador u Washingtonu Anatoly Dobrynin nije znao za postavljene rakete sve do Kennedyjeve javne obznane putem medija.²² U Kennedyjevom hrabrom i državničkom nastupu izrazito se osjećao ratni naboj što je označavalo da navedeni istup nije bilo obraćanje samo američkom narodu već govor upućen cijeloj svjetskoj javnosti. Najzabrinutiji su bili naravno američki građani zbog očite blizine otoka, ali osjećaj straha i zabrinutosti zasigurno je ubrzo postao globalni fenomen zbog mogućeg izbijanja termonuklearnog rata.

Nakon višednevnih napetosti, Nikita Hruščov je 26. listopada poslao poruku predsjedniku Kennedyju u kojoj je naveo da je isporuka sovjetske opreme na Kubu završena te da je spreman povući projektile s Kube ako vlada SAD-a obustavi pomorsku karantenu i ponudi garanciju da neće napadati Kubu. U poruci koju je Hruščov uputio Kennedyju sljedećeg dana (27. listopada) vodio se *quid pro quo* logikom te je za povlačenje projektila s Kube tražio uklanjanje projektila tipa *Jupiter* iz Turske. Robert Kennedy, ministar pravosuđa i brat Johna F. Kennedyja, u razgovoru sa sovjetskim ambasadorom Anatolijem Dobryninom dogovorio je povlačenje nuklearnih raketa iz Turske, a američka vlada obustavila je pomorsku karantenu te dala jamstvo o nenapadanju Kube. Sovjetski Savez se s druge strane obvezao na povlačenje svog ljudstva i vojnog naoružanja s Kube što je označilo skori kraj i mirno okončanje Kubanske krize.²³

U razrješenju Karipske krize veliku je ulogu igrala međuvladina organizacija Ujedinjenih naroda (UN) na čelu s glavnim tajnikom U Thantom koji se od početka krize aktivno angažirao za njezino mirno rješavanje. Aktivnost U Thanta moguće je pratiti kroz česta sazivanja sastanaka Vijeća sigurnosti i Opće skupštine UN-a.²⁴ Isto tako, U Thant je vodio korespondenciju s Hruščovom i Kennedyjem te u jednom pismu apelirao na Hruščova da sovjetski brodovi ne prelaze američku liniju presretanja što je Hruščov prihvatio. Također, Sovjetima je predložio da se demontiranje lansirnih rampi te povlačenje oružja provede pod nadzorom UN-a na što je Hruščov također pristao.²⁵

²¹ JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKWHA-142-001, *Radio and Television Address to the American People on the Soviet Arms Build-up in Cuba, 22 October 1962*, pristup ostvaren 12. 8. 2022., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKWHA/1962/JFKWHA-142-001/JFKWHA-142-001>.

²² GARTHOFF, „The Soviet Story“, 69.

²³ CALVOCORESSI, *World Politics Since 1945*, 28.; GARTHOFF, „The Soviet Story“, 75-76.

²⁴ DORN, PAUK, „U Thant and the Cuban Missile Crisis“, 274-278.

²⁵ DODDOLI, MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 36.; Calvocoressi, *World Politics Since 1945*, 28.

Kubanska raketna kriza naposljetku je mirno prevladana, a njezine posljedice i danas su podložne različitim tumačenjima i interpretacijama. No, neosporna je činjenica da je Karipska kriza te njezino mirno rješavanje podignulo ugled Ujedinjenih naroda koji se pokazao kao legitimna organizacija u borbi za očuvanjem svjetskog mira. S druge strane, kubanski vođa Fidel Castro nije bio zadovoljan ishodom situacije te se zbog svega osjećao izigranim. Stvoren je dojam da je Kuba bila samo paravan za demonstraciju sile SAD-a i Sovjetskog Saveza, no Hruščov je 1963. pokušao povratiti Castrovo povjerenje pozvavši ga u Sovjetski Savez gdje je bio dočekan kao malo koji komunistički vođa do tada.²⁶ Zatim, direktna posljedica Kubanske krize bio je sporazum o otvaranju telefonske linije između Kremlja i Bijele kuće poznatoj pod nazivom „vruća linija“ ili „crveni telefon“ što je imalo za cilj brzu razmjenu mišljenja u konkretnim slučajevima. Također, Kubanska je kriza rezultirala ostvarivanjem *Ugovora o zabrani atomskih pokusa i Sporazuma o zajedničkom korištenju i istraživanju svemira*. Isto tako, došlo je do značajnog razvitka američko-sovjetskih odnosa uspostavljanjem zračnoga prometa te prvom većom sovjetskom kupnjom žita u SAD-u.²⁷

3. Odnos supersila i Federativne Narodne Republike Jugoslavije

U kontekstu postavljanja jugoslavenskog partijskog vodstva tijekom događaja Kubanske raketne krize važno je kronološki sagledati odnose između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza te SAD-a kao dviju glavnih sudionika Karipske krize. Dodatna dimenzija tih odnosa je jugoslavensko vanjskopolitičko levitiranje između Istoka i Zapada, a kasnije i politike nesvrstanosti.

3.1. Odnos Jugoslavije i Sovjetskog Saveza

Dolaskom komunista na vlast u Jugoslaviji, započinje oblikovanje državnoga sustava po uzoru na sovjetski model socijalizma. Tako je Josip Broz Tito neposredno prije završetka kapitulacije Trećega Reicha u Moskvi potpisao *Ugovor o prijateljstvu, uzajamnoj pomoći i poslijeratnoj suradnji između Jugoslavije i SSSR-a* kojim su postavljeni temelji intenzivne partijske i državne suradnje dviju komunističkih zemalja. Komunistička partija Jugoslavije je 1945. krenula u proces integracije sa Sovjetskim Savezom na ekonomskom, političkom i kulturnom polju.²⁸ Jugoslavenski komunisti oponašali su sovjetsku ekonomsku politiku te je Jugoslavija ubrzo postala država s najvišim stupnjem kolektivizacije poljoprivrede među svim istočnoeuropskim zemljama. Nadalje, Sovjeti su sudjelovali u izgradnji Jugoslavenske armije i

²⁶ COLTMAN, *The Real Fidel Castro*, 199.; VOLSKY, „The Soviet-Cuban Connection“, 326.

²⁷ VUKADINOVIĆ, *Međunarodni odnosi*, 192-193.

²⁸ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 198.

tajne policije, a velik broj jugoslavenskih vojnih i policijskih lica obrazovao se u Sovjetskom Savezu. Također, utjecaj prve i najveće socijalističke države bio je primjetan na svim granama jugoslavenske umjetnosti, književnosti, novinarstva i školstva.²⁹

U vanjskopolitičkim akcijama, Tito je pokušavao dokazati da je veći komunist od samoga Staljina što je Jugoslaviju dovodilo u izrazito konfliktne situacije sa Zapadom, više nego što je to Staljin priželjkivao. U tom kontekstu najistaknutiji događaji bili su; Tršćanska kriza, odnosno teritorijalno zahtijevanje Koruške, Gorice i Trsta od Italije u kojoj Tito nije dobio očekivanu Staljinovu potporu, zatim davanje pomoći grčkim komunistima iako je to bilo protivno dogovorima koje je Staljin ostvario s britanskim premijerom Winstonom Churchillom te širenje jugoslavenskoga utjecaja na Albaniju.³⁰ Postoje i druge teorije, poput one da razloge Titovog neslaganja sa Staljinom valja tražiti u korijenima narodnooslobodilačke borbe. Naime, Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije tijekom Drugoga svjetskoga rata većinski je samostalno vodila borbe protiv talijanskih, njemačkih, ustaških i četničkih snaga, što nije bio slučaj u ostalim zemljama istočne Europe koje su svoje oslobođenje dočekali tek nakon dolaska Crvene armije. Tako se, između ostalih razloga, Titovo samopouzdanje i samostalnost tijekom rata navodi kao jedan od uzročnika sukoba s Josifom Staljinom koji je imao za cilj ovladati svim državama istočne Europe, pa i Jugoslavijom.³¹

Koji god bili razlozi i uzroci međusobnih neslaganja, sigurno je da su oni kulminirali 28. lipnja 1948. nakon izdanja *Rezolucije Informbiroa o stanju u Komunističkoj partiji Jugoslavije*.³² Sovjetski put u osudu partijskog vodstva Jugoslavije započeo je Staljinovim pismima upućenim Titu u kojima se navodi kako je pogoršanje jugoslavensko-sovjetskih odnosa nastupilo zbog širenja antisovjetske atmosfere od strane sumnjivih marksista. Nadalje, Staljin je napao Komunističku partiju Jugoslavije, kako je naveo, zbog manjka demokracije i optužio ju da joj nedostaje klasne borbenosti. Isto tako, sovjetski državnik optužio je partijski vrh da tolerira kapitalističke i kulačke elemente na selu.³³ No, javni sukob između KP Jugoslavije i KP Sovjetskog Saveza započeo je nakon spomenute *Rezolucije Informacijskog biroa komunističkih i radničkih partija*. Komunistička partija Jugoslavije bila je optužena za antisovjetizam, ideološke pogrješke, odstupanje od lenjinističke teorije partije, pomanjkanja

²⁹ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 34-36.

³⁰ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 222.; BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 45-46.

³¹ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 236-237.

³² DIZDAREVIĆ, *Sudbonosni podvig Jugoslavije*, 57.

³³ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 55.

unutarnjopartijske demokracije te odbijanje da prihvati kritiku.³⁴ Sovjetski Savez i njegovi sateliti nisu se zaustavili samo na kritikama i optužbama, već su započeli s ekonomskom blokadom Jugoslavije. Tako je cijeli socijalistički blok prekinuo sve ekonomske ugovore i trgovačke sporazume s Jugoslavijom.³⁵ Za Jugoslaviju je to označavalo potpunu političku i gospodarsku izolaciju u cijelom socijalističkom lageru, ali i zapadnom svijetu zbog prethodnih međusobnih sukoba.³⁶ Jugoslavija je samu sebe morala opravdati pred Zapadom, ali u situaciji u kojoj se našla nije postojala druga opcija nego napraviti ekonomsku preorijentaciju.³⁷

Sukob Moskve i Beograda trajao sve do Staljinove smrti 1953., a prvi pomaci u poboljšanju odnosa vidljivi su krajem 1954., potpisivanjem ekonomskih i trgovinskih ugovora te ostvarivanjem brojnih suradnji državnih institucija, društveno-političkih organizacija i stručnih udruženja.³⁸ S druge strane, ideološko pomirenje moguće je pratiti od 20. sjednice kongresa KP Sovjetskog Saveza na kojemu je novi predsjednik KPSS Nikita Hruščov osudio staljinizam, ali i prihvatio princip o različitim putevima u izgradnji socijalizma.³⁹ Zatopljenje odnosa s Moskvom nije dovelo do značajnih promjena u jugoslavenskoj vanjskoj politici, naprotiv, Josip Broz Tito bio je stava da s Moskvom valja održavati kvalitetne odnose, ali i ostati na poziciji vlastitoga komunističkog uređenja bez davanja političkih ustupaka.⁴⁰ U daljnjem razvitku međudržavnih odnosa, značajnu ulogu imao je posjet Nikite Hruščova i sovjetske delegacije Jugoslaviji 26. svibnja 1955. godine.⁴¹ Taj posjet iznjedrio je dogovor strukturiran u obliku *Beogradske deklaracije* kojom su uređeni dogovori o bilateralnoj suradnji te stavovi dviju delegacija o krupnim svjetskim pitanjima.⁴²

Ipak, odnosi među partijama nisu bili određeni *Beogradskom deklaracijom* te je Tito naglasio kako uskoro valja obnoviti i partijske odnose postavljene na ravnopravnim temeljima. S takvim naumom, Josip Broz Tito je u lipnju 1956. posjetio Sovjetski Savez „sjajem kakvim od revolucije nisu dočekali još ni jednog gosta“. ⁴³ Na Titovu žalost, Hruščov nije želio prihvatiti jugoslavensku formulaciju partijske ravnopravnosti pa je *Moskovska deklaracija*, potpisana 20. lipnja 1956., navodila samo ravnopravnost među državama i dopuštenje raznolikosti

³⁴ Isto, 126.

³⁵ Isto, 131.

³⁶ BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 25.

³⁷ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 132.

³⁸ TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 25.

³⁹ Isto, 22.

⁴⁰ Isto, 27.

⁴¹ BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 705.

⁴² Isto, 727.

⁴³ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 408.

socijalističkog razvoja. U njoj nije spomenuta opća jednakost među partijama čemu se jugoslavenska delegacija nadala što pokazuje da je *Deklaracija* predstavljala kompromisno rješenje, ali svakako korak naprijed u razvitku pozitivnih odnosa država i partija.⁴⁴

Sovjetsko-jugoslavenski detant nije bio dužega vijeka jer do pogoršanja odnosa dolazi tijekom velikih nereda u Mađarskoj 1956. kada u sovjetskom satelitu dolazi do masovnih prosvjeda protiv staljinističke vlade Mátyása Rákosija.⁴⁵ Tada Imre Nagy, bivši mađarski premijer smijenjen 1955., na zahtjev prosvjednika ponovno postaje predsjednik vlade. Sovjeti su bili mišljenja da će vraćanjem Imrea Nagyija na čelo vlade uspostaviti red i mir, no veliki udarac zadaje im objava Nagyjeve vlade o proglašenju Mađarske neutralnom zemljom te najavljenim istupanjem Mađarske iz Varšavskog pakta.⁴⁶

Vlada Sovjetskog Saveza nakon tih događaja bila je prisiljena ugušiti revoluciju vojnom intervencijom, a Tito je u razgovoru s Hruščovom kazao da je za krizu odgovorna sovjetska politika u Mađarskoj, no da razumije inzistiranje na intervenciji radi očuvanja socijalističkog sustava.⁴⁷ Nakon sovjetske intervencije, Nagy je sa skupinom suradnika i njihovih obitelji zatražio azil u jugoslavenskoj ambasadi na što su sovjetske snage reagirale postavljanjem oklopnih vozila i tenkova oko zgrade. Drugoga dana blokade, 5. studenoga došlo je do incidenta u kojem je otvorena vatra iz sovjetskog tenka po zgradi veleposlanstva, pri čemu je poginuo jugoslavenski ambasador Milenko Milovanov što je dodatno uzburkalo strasti između Beograda i Moskve.⁴⁸

Naposljetku, posredovanjem jugoslavenske vlade postignut je najprije usmeni, a kasnije i pismeni sporazum o prestanku azila Imrea Nagyja uz obvezu nove mađarske vlade da ga neće politički goniti. No iste večeri kad je Nagy izlazio iz zgrade ambasade uhitili su ga sovjetski agenti što je označavalo kršenje spomenutoga sporazuma. Na takav postupak Sovjeta reagirao je i prozapadni visoki član partije Edvard Kardelj u svome govoru u Saveznoj skupštini 6. prosinca 1956. u kojemu su istaknuo da je u sovjetskom društvu prevladao birokratski sloj koji

⁴⁴ Isto, 408-410.

⁴⁵ CALVOCORESSI, *World Politics Since 1945*, 232, 24.; Varšavski pakt bio je vojno-politička organizacija više europskih komunističkih država koja je djelovala 1955–91. radi obrambene i sigurnosne suradnje. Proizašao je iz *Ugovora o prijateljstvu, suradnji i uzajamnoj pomoći*, koji je bio potpisan u Varšavi 14. V. 1955 (stupio na snagu 4. VI. 1955). Osnivači su bili SSSR kao inicijator, te Albanija, Bugarska, Čehoslovačka, DR Njemačka, Mađarska, Poljska i Rumunjska.

⁴⁶ FURLOW et al., „Revolution and Refugees“, 101-102.

⁴⁷ DIZDAREVIĆ, *Sudbonosni podvig Jugoslavije*, 113.

⁴⁸ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 415.; TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 49.

se naziva komunističkim, ali ustvari samo širi despotizam i koči napredak.⁴⁹ Također, u kontekstu sovjetske politike prema državama satelitima, Tito je na skupu u Puli govorio o aktualnoj međunarodnoj situaciji osvrćući se najviše na događaje u Mađarskoj. Jugoslavenski državnik je u svome govoru kritički nastupio prema prvoj sovjetskoj intervenciji (kojom je zbačena vlada Imrea Nagyja) te osudio krutu sovjetsku politiku prema istočnoeuropskim zemljama. Na kraju, Tito je istaknuo da je upravo pogrešan pristup Sovjetskog Saveza sa staljinističkim elementima doveo do pobuna u Poljskoj i Mađarskoj. Sovjeti su s ogorčenjem primili takve navode te ubrzo potaknuli negativnu propagandnu kampanju protiv Jugoslavije.⁵⁰

Tijekom ljeta 1957. odnosi Jugoslavije i Sovjetskog Saveza su se popravljali te se činilo da će se usprkos određenim političkim i ideološkim neslaganjima međusobna suradnja nastaviti.⁵¹ Dobri odnosi nisu bili dužeg vijeka jer je do novog sukoba došlo u jesen iste godine, konkretno tijekom moskovskog okupljanja 64 komunističke partije povodom četrdesete godišnjice Oktobarske revolucije. Sovjeti su bili uvrijeđeni što Josip Broz nije prisustvovao proslavi, no stvarni sukob izbio je nakon što je jugoslavenska delegacija na čelu s Edvardom Kardeljem odbila potpisati *Deklaraciju 12 partija*. Kasnije je objašnjeno kako bi potpisivanjem spomenute *Deklaracije* bio potkopan jugoslavenski status nezavisne i izvanblokvske socijalističke države.⁵²

Zaista, odbijanje potpisivanja *Deklaracije 12 partija* bila je samo uvertira u sukob koji je produbljen donošenjem novoga *Programa Saveza komunista Jugoslavije* na VII. kongresu SKJ u travnju 1958. godine. Taj program, koji je najvećim djelom bio plod rada Edvarda Kardelja, temeljio se na naglašavanju ravnopravnosti među državama i partijama te poricanju prava komunistima da monopoliziraju socijalističko mišljenje.⁵³ Sovjetima je odmah postalo jasno da ih se prikazuje kao imperijaliste, a njihov odgovor nije trebalo dugo čekati. Moskovska *Pravda* je 28. travnja, samo dva dana nakon kongresa, objavila uvodnik u kojemu stoji stav da se protiv revizionizma valja boriti, referirajući se na time na Jugoslaviju. Zatim je u lipnju iste godine Nikita Hruščov na kongresu KP Bugarske oštro osudio jugoslavenski partijski program te

⁴⁹ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 417-418.; Edvard Kardelj bio je slovenski političar te osnivač Komunističke partije Slovenije 1937., a od 1940. do smrti bio je član najužega vodstva KPJ. Suosnivač je Osvobodilne fronte Slovenije. Bio je potpredsjednik Izvršnog odbora AVNOJ-a 1942., potpredsjednik partizanske vlade (NKOJ) 1943., potpredsjednik jugoslavenske vlade 1945-63. te ministar vanjskih poslova 1948-53. Također je obnašao i dužnost predsjednika Savezne skupštine 1963-67., a bio je i član Predsjedništva SFRJ od 1974. do smrti. Istodobno je zauzimao najviše partijske funkcije.

⁵⁰ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 416-417.; TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 54.

⁵¹ DIZDAREVIĆ, *Sudbonosni podvig Jugoslavije*, 126-128.

⁵² TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 75.

⁵³ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 427-430.

optužio komuniste na primanje mita zapadnih imperijalista. Tako je sukob iz 1958. neodoljivo podsjećao na onaj iz 1948., a očito je podsjećao i samoga Hruščova koji je rekao da je isključenje SKJ iz Informbiroa bilo opravdano.⁵⁴ Tada su sovjetsko-jugoslavenski odnosi dosegli najnižu točku još od sukoba Tita i Staljina, no ovaj raskol nije bio takvog intenziteta kao prijašnji te do zatopljivanja odnosa dolazi početkom 1961. godine.⁵⁵

Zatopljivanje odnosa početkom 1960-ih ponovno je inicirao sam sovjetski državni vrh, a razloge je moguće pronaći u sovjetsko-kineskom sukobu i općenito visokim tenzijama u blokovskom nadmetanju. Jugoslaviji je, s druge strane, odgovarala normalizacija odnosa s ciljem unapređenja vojne i ekonomske suradnje uz stalni oprez da sačuva svoju neutralnu poziciju.⁵⁶ Obnova odnosa i političke komunikacija na najvišem nivou najvidljivija je u posjetu Andreja Gromika Jugoslaviji. S njime su Koča Popović, Kardelj i Tito razgovarali o proširenju ekonomske i vojne suradnje, a Josip Broz Tito pozvao je da predsjednik Prezidija Vrhovnog sovjeta, Leonid Brežnjev, posjeti Jugoslaviju.⁵⁷

State Department promatrao je ponovno zbližavanje Moskve i Beograda te pokušao unijeti ravnotežu u jugoslavenske odnose. U tom kontekstu, ministar vanjskih poslova Koča Popovića pozvan je u Washington na razgovore s Deanom Ruskom i Johnom F. Kennedyjem. Američki ambasador u Jugoslaviji George Kennan nakon Popovićeve posjeta ustvrdio je da su američki odnosi s Jugoslavijom „normalni i zadovoljavajući“.⁵⁸ Nakon Titovog poziva, te neposredno prije izbijanja Karipske krize, nominalni šef države Leonid Brežnjev posjetio je Jugoslaviju 24. rujna 1962. što je predstavljalo značajan korak u procesu poboljšanja međusobnih odnosa. Usporedno s time, američki Kongres izglasao je ukidanje statusa Jugoslaviji kao najpovlaštenije nacije.⁵⁹ U tim trenucima, odnosi Sovjetskog Saveza i Jugoslavije razvijali su se neovisno o vanjskim faktorima, no zasigurno je odluka američkog Kongresa negativno utjecala na odnose Washingtona i Beograda te dodatno potaknula zbližavanje Beograda i Moskve.

3.2. Odnos Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država

Suradnja Jugoslavije i SAD-a, predvodnika zapadnoga svijeta započinje 1949. nakon prekida intenzivnih sovjetsko-jugoslavenskih odnosa. Sukobom Tita i Staljina razvila se bojazan od moguće sovjetske intervencije na Jugoslaviju, a ekonomska blokada SSSR-a i

⁵⁴ *Isto*, 431.

⁵⁵ TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 111.

⁵⁶ *Isto*, 112.

⁵⁷ „Brežnjev, Leonid Iljič“; TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 128-129.

⁵⁸ TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 130.

⁵⁹ *Isto*, 134.

njegovih satelita nagnali su jugoslavenski državni vrh na okretanje prema Zapadu.⁶⁰ Tako je nova politička situacija u kojoj se Jugoslavija našla predstavljala možebitnu korist za obje države. Jugoslaviji je u gospodarskom i vojnom kontekstu bila potrebna pomoć, a Sjedinjene Države su činom pružanja podrške imale za cilj prikazati kako autonomni komunistički režimi mogu očekivati pomoć Zapada. Također, iz američkoga kuta gledanja, slučaj Jugoslavije mogao je pomoći u destabilizaciji socijalističkog bloka kada bi i druge satelitske države počele slijediti jugoslavenski primjer samostalnog razvoja.⁶¹ U razgovorima između Beograda i Washingtona jugoslavenski predsjednik iskazao je želju za trgovinom sa Zapadom, napominjući odbacivanje mogućnosti pružanja političkih ustupaka.⁶²

Gospodarske tegobe, odnosno velika suša 1950., nagnale su jugoslavensku vladu na sve izravnije veze sa Zapadom.⁶³ Tako se Jugoslavija odlučila zatražiti hitnu pomoć u hrani uz konstataciju da bi, ako dođe do nestašice hrane, postala ranjiva u slučaju intervencije sovjetske vojske.⁶⁴ Također, Jugoslavija je sa SAD-om sklopila sporazum za primanje vojne pomoći te je uključena u *Mutual Defense Aid Program* (MAP).⁶⁵ Tim sporazumom Jugoslavenska narodna armija (JNA) preobražena je iz „gerilske do regularne vojske“, a od 1952. do 1953. američka vojna pomoć Jugoslaviji iznosila je 296 milijuna dolara.⁶⁶ Nadalje, Grčka i Turska, članice NATO Saveza od 1952., također su se pribojavale moguće agresije Sovjetskog Saveza ili nekih država pod njegovim nadzorom, stoga je međusobna ugroza za posljedicu imala zbližavanje triju država Balkanskog poluotoka.⁶⁷ Pregovori između Jugoslavije, Grčke i Turske rezultirali su potpisivanjem *Ugovora o vojnom savezu* (Balkanski pakt) 9. kolovoza 1954. godine. Ulaskom u Balkanski pakt Jugoslavija se povezala s dvjema članicama NATO-a što ju je dodatno približilo Zapadu, a u isto je vrijeme izbjegla izravno pristupanje NATO savezu koji je Tito okarakterizirao kao antikomunističku organizaciju.⁶⁸

Proces ponovnog oživljavanja odnosa između Sovjetskog Saveza i Jugoslavije započinje neposredno nakon Staljinove smrti 1953., a dolazak Nikite Hruščova na vlast u Sovjetskom Savezu imao je direktan utjecaj na Jugoslaviju, a time i na američko-jugoslavenske odnose.⁶⁹

⁶⁰ BANAC, *Sa Staljinom protiv Tita*, 132.

⁶¹ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 73-74.

⁶² *Isto*, 92-93.

⁶³ JAKOVINA, *Američki komunistički saveznik*, 292-293.

⁶⁴ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 132.

⁶⁵ JAKOVINA, *Socijalizam na američkoj pšenici*, 38.

⁶⁶ *Isto*, 40.

⁶⁷ JAKOVINA, *Američki komunistički saveznik*, 349.

⁶⁸ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 193-194.

⁶⁹ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 321-323.

Nikita Hruščov 26. svibnja 1955. dolazi u Jugoslaviju, a temelji pomirenja i suradnje postavljeni su *Beogradskom deklaracijom* kojom su se dvije zemlje usuglasile u normalizaciji međudržavnih odnosa.⁷⁰

Vlada SAD-a s pozornošću je pratila razvoj odnosa Jugoslavije i Sovjetskog Saveza, a sovjetsko-jugoslavensko pomirenje nije naišlo na odobravanje među nekim članovima Kongresa koji su preispitali mogućnost ukidanja *Programa zajedničke pomoći za Jugoslaviju*.⁷¹ Josip Broz Tito bio je svjestan da njegova vanjska politika nije bila svima prihvatljiva, stoga je u pismu upućenom američkom predsjedniku Eisenhoweru kazao:

„Normalizacija naših odnosa sa Sovjetskim Savezom i ostalim istočnim državama odvija se na bazi ravnopravnosti i poštovanja nezavisnosti i suvereniteta. Ta normalizacija ne odvija se frontalno sa svim tim zemljama podjednako i uspješno, već pojedinačno i u skladu s uzajamnim poštovanjem interesa. Želim da Vas uvjerim da normalizacija tih odnosa, pa ma kako se ona uspješno odvijala, po našem gledanju ne može i ne smije biti na štetu naših odnosa sa zapadnim zemljama. Jer, kad bi bilo tako, mi ne bismo onda postigli ono što najviše želimo: očuvanje mira i mirnu prijateljsku koegzistenciju i saradnju između država i naroda“.⁷²

Zaista, iako je među članovima Kongresa i pojedinih ljudi Eisenhowerove administracije vladalo nepovjerenje prema jugoslavenskoj vladi, Bijela kuća i dalje se zalagala za međusobnu suradnju. Tako su se u listopadu 1955. na Brijunima sastali američki državni tajnik John Foster Dulles i predsjednik Tito. Njih dvojica vodili su razgovore o mnogobrojnim vanjskopolitičkim pitanjima te o jugoslavenskom odnosu sa Sovjetima. Na kraju, Dulles je bio zadovoljan sastankom te je zaključio da Tito nije voljan žrtvovati neovisnost Jugoslavije u korist Sovjetskog Saveza.⁷³

Godine 1956. dolazi do dodatnog zbližavanja SSSR-a i Jugoslavije, a klimaks tih odnosa bio je Titov posjet Sovjetskom Savezu i potpisivanje *Moskovske deklaracije*, koja je označavala prijateljsku suradnju Komunističke partije Sovjetskog Saveza i Saveza komunista Jugoslavije.⁷⁴ Naravno, takvi događaji naveli su članove Kongresa na preispitivanje situacije koji su 18. srpnja uložili amandman na *Manual Security Act* zahtijevajući da se pomoć za Jugoslaviju ukine.⁷⁵ Josip Broz Tito reagirao je na negativne kritike te je u pismu Eisenhoweru od 26. kolovoza 1956. uz iskazivanje zahvale za američku pomoć i suradnju istaknuo:

⁷⁰ BEKIĆ, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 705, 727.

⁷¹ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 225.

⁷² MILOŠEVIĆ, PANTELIĆ, *Jugoslavija – Sjedinjene Američke Države*, 27.

⁷³ JAKOVINA, *Socijalizam na američkoj pšenici*, 86-90.

⁷⁴ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 406-409.

⁷⁵ JAKOVINA, *Socijalizam na američkoj pšenici*, 96.

„Nažalost, taj naš put u Sovjetski Savez vrlo često se na Zapadu tumači sasvim pogrešno. Govori se opet da smo mi raskrili svoju nezavisnost, da će nas SSSR progutati, pretvoriti u satelita i tome slično. Sve je to netačno. Nitko nas nije nagovarao da pokvarimo svoje odnose sa Zapadom u raznim pitanjima, itd. Naprotiv, tamo smo naišli na razumijevanje za našu spoljnu politiku“.⁷⁶

Na navedeno pismo Eisenhower je u cijelosti odgovorio 12. studenoga te iskazao općenito odobravanje postupaka jugoslavenske vlade u jeku listopadske revolucije u Mađarskoj uz velike kritike upućene na račun Sovjetskog Saveza. Naposljetku, američki predsjednik pozvao je Broza da posjeti Washington „u toku nastupajuće godine“.⁷⁷

Jugoslavensko-američki odnosi ponovno su bili na iskušenju 1957. nakon što je jugoslavenska vlada priznala Njemačku Demokratsku Republiku (DDR).⁷⁸ No, puno ozbiljniji sukob, koji je podsjećao na sukob iz 1948., izbio je na relaciji Beograd-Moskva nakon VII. Kongresa Saveza komunista Jugoslavije. Naime, u travnju 1958. na VII. kongresu SKJ u Ljubljani, Tito i njegovi najbliži suradnici, Edvard Kardelj i Aleksandar Ranković, iskazali su povoljne komentare na račun Zapada, ali su i svesrdno kritizirali sovjetsku politiku te optužili SSSR zbog napada na Jugoslaviju i sklapanje sporazuma s Adolfom Hitlerom. Hruščov je na takve navode odgovorio uzvraćenom kritikom kazujući kako je *Rezolucija Informbiroa* bila opravdana te da je Tito imperijalistički agent.⁷⁹ Upravo u trenutcima kada Jugoslavija nije ostvarivala povoljne odnose ni sa Sovjetskim Savezom ni Sjedinjenim Državama, Tito je odlučio vanjsku politiku više usmjeravati u pravcu nesvrstanosti.

Iako je za Sjedinjene Države jugoslavensko prihvaćanje Njemačke Demokratske Republike bilo neprimjereno, vlada SAD-a nije željela obustaviti pružanje pomoći zbog bojazni da bi takav potez bio kontraproduktivan što bi dovelo do čvršćeg vezivanja Beograda uz Moskvu. Naravno, u Washingtonu su oko pitanja vojne pomoći vladala oprečna mišljenja, no sam Josip Broz je u razgovoru s Jamesom Williamsom Riddlebergerom, američkim ambasadorom u Jugoslaviji, zatražio da vojni program bude okončan, jer kako je naveo, više nije potrebe za njim.⁸⁰ Tako

⁷⁶ MILOŠEVIĆ, PANTELIĆ, *Jugoslavija – Sjedinjene Američke Države*, 31.

⁷⁷ *Isto*, 34-36.

⁷⁸ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 439.

⁷⁹ JAKOVINA, *Socijalizam na američkoj pšenici*, 124-125.; Aleksandar Ranković bio je srpski političar, a za vrijeme Drugog svjetskog rata član Vrhovnoga štaba Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije i Predsjedništva AVNOJ-a od II. zasjedanja. Nakon rata obnašao je najviše državne dužnosti: ministar unutarnjih poslova i potpredsjednik Saveznog izvršnoga vijeća (1946–63), te potpredsjednik države (1963–66). Bio je jedan od osnivača OZNA-e (1944) i središnja figura jugoslavenskog obavještajnog i sigurnosnog aparata. Na brijunskom plenumu CK SKJ 1966. pod optužbom za zlorabu položaja u Upravi državne bezbednosti (UDB) bio je smijenjen sa svih dužnosti te isključen iz SKJ.

⁸⁰ LEES, *Održavanje Tita na površini*, 299-302.

možemo zaključiti da je Tito ciljanim odbijanjem američke pomoći ostavio otvoren prostor za daljnje razvijanje odnosa s Moskvom.

Nadalje, američko-jugoslavenski odnosi se pogoršavaju tijekom ljeta 1961. kada je Tito na Prvoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Beogradu po pitanju Berlinske krize jasno stao na sovjetsku stranu kritizirajući politiku zapadnih zemalja u Njemačkoj. Uz navedeno, dodatne sukobe potaknuo je i Titov blagi stav u „osudi“ Sovjetskog Saveza nakon Hruščovljeve odluke o obnavljanju nuklearnih pokusa u atmosferi.⁸¹ Tako u vrlo sličnim trenucima dolazi do naglog zahlađenja odnosa sa Sjedinjenim Državama te zatopljenja odnosa s Moskvom, što je bez sumnje utjecalo na orijentaciju Jugoslavije u najvećem sukobu supersila u hladnoratovskoj povijesti.

U kontekstu događaja koji su se zbili neposredno prije izbijanja Kubanske raketne krize, jugoslavensko-američki značajno se pogoršavaju. Tako je u lipnju 1962., iako uz neslaganje administracije predsjednika Kennedyja, Kongres odlučio donijeti rezoluciju kojom je Jugoslaviji ukinut status najpovlaštenije nacije. Ukidanje spomenute povlastice bio je udarac za Jugoslaviju, a Tvrtko Jakovina u svojoj knjizi *Socijalizam na američkoj pšenici* navodi da je „Beograd bio uvrijeđen činjenicom da je u zakonu Jugoslavija povezana s Poljskom, što je pokazivalo temeljito nerazumijevanje“.⁸²

4. Jugoslavenska politika nesvrstanosti do Karipske krize

4.1. Začetci politike nesvrstanosti u svijetu

Prema tumačenju *Hrvatskog jezičnog portala* riječ „pokret“ u svom prenesenom značenju označava „organiziranu djelatnost ljudi s određenim ciljem.“⁸³ Tako je Pokret nesvrstanih simbolizirao organiziranu djelatnost većinom azijskih i afričkih država različitih političkih sustava, a „određeni cilj“ predstavljao je protivljenje blokovskoj politici te zagovaranje politike nenasilja, antikolonijalizma i antiimperijalizma.⁸⁴ Spomenute koncepcije te same ideje miroljubive i aktivne koegzistencije javno su iskazane te uobličene u tekstu tzv. *Deklaracije* koju je iznjedrio sastanak državnika azijskih i afričkih zemalja u indonezijskom gradu Bandungu 1955. godine.⁸⁵ Iako se začetci nove političke doktrine pod terminom „nesvrstanost“ mogu pronaći već 1946. u izjavi konferencije za tisak indijskog premijera Jawaharlala Nehrua,

⁸¹ TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 118-121.

⁸² JAKOVINA, *Socijalizam na američkoj pšenici*, 172-173.

⁸³ „pökröt“.

⁸⁴ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 361; ROTHERMUND, „The era of non-alignment“, 26.

⁸⁵ DODDOLI, MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 178-180.

prve konkretne ideje politike nesvrstanosti i miroljubive koegzistencije moguće je pratiti tek od spomenute Bandunške konferencije.⁸⁶ Nadalje, politika nesvrstanosti neupitno je bila posljedica ubrzane dekolonizacije Afrike i Azije nakon Drugoga svjetskoga rata i želje oslobođenih zemalja za suverenitetom.⁸⁷ Jugoslavija s druge strane nije bila afrička niti azijska država koja se u svojoj povijesti suočavala s kolonijalizmom, ali je bila socijalistička država srednje Europe koja nije pripadala ni Istoku ni Zapadu.

4.2. *Temelji jugoslavenske politike nesvrstavanja*

Federativna Narodna Republika Jugoslavija na čelu s Josipom Brozom Titom od 1950-ih među zemljama Zapada se profilirala kao država koja se od 1948., nakon Titovog sukoba sa Staljinom i izbacivanjem Jugoslavije iz Informbiroa, ne nalazi pod kontrolom Sovjetskog Saveza. U okolnostima ekonomske i gospodarske blokade Sovjetskog Saveza i njegovih satelita, Jugoslavija je bila primorana tražiti drugi izlaz koji je vodio prema Zapadu.⁸⁸ Tako je Tito od 1945. do 1948. bio čvrsto vezan uz Sovjetski Savez, a od 1948. ekonomski, vojno i politički uz Zapad, ali bez prevelikog odstupanja od komunističkih uvjerenja.⁸⁹ Bez obzira na tu konstataciju, jugoslavensko državno uređenje bilo je socijalističko, a državnom je vladala Komunistička partija Jugoslavije (1952. mijenja naziv u Savez komunista Jugoslavije) što nije odgovaralo kapitalističkom i demokratskom Zapadu.⁹⁰ Zbog navedenoga, Jugoslavija nije pripadala nijednom od sukobljenih tabora i stoga se odlučuje krenuti putem nesvrstanosti. Spomenuti razlozi možebitni su demanti postavljene teze jugoslavenskih povjesničara poput Stanislava Stojanovića i Ranka Petkovića koji su pisali kako jugoslavenska politika nesvrstavanja nije bila produkt vanjskopolitičkih utjecaja te produbljivanja hladnoratovskog animoziteta već kako je ta politička koncepcija utkana u jugoslavenski narod još od vremena Drugoga svjetskoga rata i narodnooslobodilačke borbe.⁹¹ Naravno, tako postavljane teze imale su za cilj iskoristiti jugoslavenski diplomatski uspjeh Pokreta nesvrstanih te ga podignuti na višu razinu moralne vrijednosti usprkos jasnom izostanku stvarne argumentacije.

⁸⁶ *Isto*, 174.

⁸⁷ PERIĆ, *Hrvatska i svijet*, 173.

⁸⁸ VUKADINOVIĆ, *Međunarodni odnosi*, 114-115.; Informbiro (skraćeno od Informacijski biro komunističkih i radničkih partija – IB; nazivan i Kominform), savjetodavno i koordinacijsko tijelo devet komunističkih i radničkih partija (SSSR-a, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunjske, Bugarske, Jugoslavije, Italije i Francuske), osnovano potkraj rujna 1947. u Varšavi. Zadaća mu je bila informiranje i savjetovanje predstavnika centralnih komiteta partija članica radi usklađivanja njihovih politika. Bio je pod dominacijom sovjetske Svesavezne komunističke partije (boljševika), koja je potaknula njegov osnutak.

⁸⁹ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 305-306.; VUKADINOVIĆ, *Međunarodni odnosi*, 114-115.

⁹⁰ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 356.

⁹¹ O navedenim tezama spomenutih povjesničara pročitati u: Petković, Ranko, *Spoljna politika Jugoslavije i njeno mesto u pokretu nesvrstanosti*, Stojanović, Stanislav, *Koreni i smisao jugoslovenske politike nesvrstanosti*.

4.3. Uloga Josipa Broza Tita u kreiranju Pokreta nesvrstanih

Jugoslavenska partijska struktura u politici nesvrstanosti uvidjela je priliku za pokazivanjem vlastitim građanima, ali i svjetskoj javnosti da Jugoslavija nije sama u vanjskopolitičkim ciljevima.⁹² U tom kontekstu, Josip Broz Tito ostvarivao je kontakte s indijskim premijerom Nehruom. Tito je 1954. posjetio je Indiju i Burmu te pred indijskim parlamentom 21. prosinca 1954. održao govor u kojemu je izložio po njemu četiri najveće opasnosti za mir u svijetu; nejednakost među narodima, podijeljenost svijeta na dvije sfere, miješanje stranih sila u unutarnje poslove i kolonijalizam.⁹³ Zatim, značajan korak u oblikovanju Pokreta nesvrstanih bio je Brijunski sastanak održan u srpnju 1956. na kojemu su prisustvovali indijski premijer Nehru, egipatski predsjednik Naser te Josip Broz Tito. Na tom sastanku, trojica državnika postavili su temelje Pokreta nesvrstanih usvojivši *Deklaraciju* kojom su predlagali uklanjanje uzroka ratova, podržavali borbu za razoružanje u okviru Ujedinjenih naroda te osuđivali blokovsku podjelu svijeta⁹⁴ uz riječi:

„Podjela današnjeg svijeta na jake blokove sadrži u sebi težnju da taj strah postane trajan. Mir nećemo moći postići podjelama nego težnjom za kolektivnom sigurnošću svjetskih razmjera i širenjem prevlasti slobode, ali i ukidanjem dominacije jedne države na drugom.“⁹⁵

Brijunski sastanak vodećih državnika nesvrstanih zemalja u svojoj suštini prošao je uspješno, no uzvišene ideje i visoko moralni ciljevi bili su zasnovani na nereálnim očekivanjima bez konkretnih prijedloga za rješavanje hladnoratovske blokovske konfrontacije.

Tito je nastavio s inicijativom političkog zblizavanja Jugoslavije s afričkim i azijskim zemljama što dokazuje njegova desetotjedna turneja 1958., koja je obuhvaćala Indoneziju, Burmu, Egipat, Etiopiju, Sudan, Šri Lanku, Indiju, Ujedinjenu Arapsku Republiku te Grčku. Predsjednik Tito je na turneji, između ostaloga, isticao svoj sukob sa Sovjetima nakon što je Savez komunista Jugoslavije ponovno proglašen revizionističkim.⁹⁶ Zatim, u proljeće 1961. Tito i delegacija od približno 1400 ljudi zaputila se na afričku turneju na kojoj su posjetili Ganu, Liberiju, Togo, Mali, Gvineju, Egipat, Maroko i Tunis. Na tom se putovanju Josip Broz Tito po deveti put susreo s egipatskim predsjednikom Naserom s kojim je raspravljao o organizaciji konferencije nesvrstanih zemalja. Na afričkoj turneji Tito je ponovno isticao negativna iskustva s Moskvom u pogledu gospodarske suradnje. Osim kritike Moskvi, Tito je naglašavao važnost

⁹² PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 439.

⁹³ *Isto*, 404.

⁹⁴ MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije*, 328.

⁹⁵ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 405.

⁹⁶ MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije*, 324.; PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 439.

suradnje i ravnopravnosti među državama te odlučne borbe protiv imperijalizma i kolonijalizma.⁹⁷

Krajem travnja 1961. poslana su pisma vođama sedamdeset država za održavanje pripremne Konferencije nesvrstanih u Kairu od 5. do 12. lipnja iste godine. Pripremna konferencija iznjedrila je listu kriterija po kojima se zemlje kvalificiraju da bi bile pozvane u članstvo. Tako osim sposobnosti prihvaćanja različitih političkih sustava, država pristupnica nije smjela biti članica nekog od suprotstavljenih vojnih saveza.⁹⁸

4.4. Beogradska konferencija i kubanska problematika

Prva konferencija Pokreta nesvrstanih održana je u glavnom gradu Jugoslavije od 1. do 6. rujna 1961. godine.⁹⁹ Na Beogradskoj konferenciji sudjelovalo je 25 zemalja, od čega su tri bile zemlje promatračice, a ostale punopravne članice pokreta.¹⁰⁰ Konferencija je bila održana nepuna dva tjedna nakon odluke vlade u Pankowu da u Berlinu podigne zid te tako zaustavi izbjeglički val sa svojeg teritorija u Saveznu Republiku Njemačku. Povodom toga događaja predsjednik Tito je američkom ambasadoru u Jugoslaviji Georgu Kennanu kazao da, iako se ne slaže s politikom SAD-a u Njemačkoj, neće poduzeti ništa što bi dodatno produbilo tenzije. Tito nije održao riječ te je u govoru na Konferenciji nesvrstanih zemalja oštro osudio Zapad zbog njegova odnos prema njemačkom pitanju.¹⁰¹ George Kennan je takav istup jugoslavenskog državnika smatrao uvredom te telegramom o svemu obavijestio američkog državnog tajnika Deana Ruska.¹⁰²

Također, upravo u vrijeme održavanja Konferencije nesvrstanih, Nikita Hruščov se odlučio na obnavljanje nuklearnih pokusa u atmosferi. Umjesto da osudi odluku Sovjetskog Saveza o korištenju nuklearnog oružja, Tito je jedino osudio trenutak donošenja odluke o obnavljanju pokusa.¹⁰³ Stoga je vrlo ironično što je posljednjeg dana Konferencije usvojena *Deklaracija zemalja sudionica Konferencije šefova država i vlada izvanblokovskih zemalja* u kojoj se navodi sljedeće: „šefovi država i vlada izvanblokovskih zemalja ističu da opće i potpuno razoružanje uključuje: [...] potpunu zabranu proizvodnje, posjedovanja i korištenja nuklearnog

⁹⁷ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 449-450.

⁹⁸ JAKOVINA, *Treća strana*, 42-43.

⁹⁹ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 365.

¹⁰⁰ PERIĆ, *Hrvatska i svijet*, 173.

¹⁰¹ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 452-453.

¹⁰² JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-104-004-p0132, JFKPOF-104-004-p0133, JFKPOF-104-004-p0134, *Non-Aligned Nations summit meeting, Belgrade, 1 September 1961*, pristup ostvaren 15. 08. 2022., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/104/JFKPOF-104-004>.

¹⁰³ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 452-453.

i termonuklearnog oružja.¹⁰⁴ Iz tog kuta gledanja vrlo je paradoksalno da jedan od vodećih ljudi Pokreta nesvrstanih u svome govoru zanemari potez Sovjeta, a u potpisanoj *Deklaraciji*, između ostalih, traži potpunu zabranu, upotrebu i posjedovanje nuklearnog naoružanja. Ipak, Josip Broz Tito je nakon završetka Konferencije uputio pismo Nikiti Hruščovu u kojemu je sugerirao da Sovjetski Savez obustavi nuklearna testiranja za interese mira. No, takvu promjenu stava možemo interpretirati kako je to učinio i Hruščov u svom odgovoru – da je navedeno pismo rezultat pritiska vlade SAD-a koja nije bila zadovoljna Titovim govorom na Beogradskoj konferenciji.¹⁰⁵ Naposljetku, državnicima nesvrstanih zemalja odlučili su Nikiti Hruščovu i novoizabranom američkom predsjedniku Johnu F. Kennedyju uputiti poziv da „počnu pregovarati o mirnom rješavanju sadašnjih konflikta“.¹⁰⁶

Kuba kao članica Pokreta nesvrstanih dobila je odgovarajuću podršku ostalih država članica nakon invazije u Zaljevu svinja, odnosno pokušaja svrgavanja Fidela Castra s vlasti. Tako se u dokumentu *Deklaracija zemalja sudionica Konferencije šefova država i vlada izvanblokovskih zemalja* izričito navodi kubansko pravo na samoodređenje te konstatira: „Zemlje sudionice vjeruju da treba poštovati pravo Kube kao i prava bilo koje druge nacije da slobodno izaberu svoje političke i društvene sustave u skladu sa svojim stanjem, potrebama i mogućnostima.“¹⁰⁷ Zaista, vojna intervencija i pokušaj svrgavanja s vlasti kršilo je načela nesvrstanosti. Odnosno, činom pokušaja svrgavanja Castra s vlasti podržanim od strane CIA-e, prekršeno je načelo nemiješanja u unutarnje poslove druge zemlje i načelo suzdržavanja od vojne intervencije.¹⁰⁸

No, samo godinu dana kasnije, režim Fidela Castra jasno staje uz Sovjetski Savez i time krši jedno od osnovnih premisa Pokreta nesvrstanih – borba protiv blokovske podjele svijeta. Također, Castro je dopustio dopremanje sovjetskih vojnika, opreme te nuklearnog naoružanja što pokazuje nedosljednost odlukama Beogradske konferencije. Na kraju, dopuštanjem iskrcavanja sovjetskog naoružanja Castro je svjesno postao suučesnik u ugrožavanju svjetskog mira. Navedeno potvrđuje Castrova kasnija izjava kada je priznao da je Hruščov bio stariji i mudriji od njega te kako bi njegova tvrdoglavost vrlo vjerojatno rezultirala katastrofalnim ratom.¹⁰⁹ Spomenuti primjeri svakako pokazuju određenu kontradikciju između postupaka članica Pokreta nesvrstanih te njezinih načela i pisanih dokumenata.

¹⁰⁴ 1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement.

¹⁰⁵ TRIPKOVIĆ, *Jugoslavija-SSSR*, 122.

¹⁰⁶ PIRJAVEC, *Tito i drugovi*, 453.

¹⁰⁷ 1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement.

¹⁰⁸ DODDOLI, MARADEI, *Svijet poslije II. svjetskog rata*, 180.

¹⁰⁹ COLTMAN, *The Real Fidel Castro*, 202.

5. Jugoslavenski komunisti i tisak o Kubanskoj raketnoj krizi

Za potpuno razumijevanje postavljanja Saveza komunista Jugoslavije, odnosno jugoslavenskog partijskog vodstva tijekom Kubanske raketne krize, fenomen jugoslavenske vanjske politike potrebno je promatrati iz različitih perspektiva. Iz tog razloga smo prikazali odnose Jugoslavije i dviju hladnoratovskih supersila te jugoslavensku politiku nesvrstanosti i politiku mirne koegzistencije. S druge strane, valja istaknuti odnos Jugoslavije i Kube te kazati da su kubanski i jugoslavenski komunisti od 1959. održavali prijateljske odnose. Naime, nedugo nakon dolaska Fidela Castra na vlast, Jugoslaviju je posjetila Misija dobre volje Republike Kube na čelu s Castrovim najbližim suradnikom – Ernestom Che Guevarom. Che Guevara je u Jugoslaviji proveo nekoliko dana te se sastao s visokim partijskim dužnosnicima nakon čega su uspostavljeni korektni državnički odnosi između dvije zemlje.¹¹⁰ Isto tako, Kuba je bila punopravna članica Pokreta nesvrstanih te sudionik Prve beogradske konferencije na kojoj se izričito istaknulo pravo kubanskoga naroda na neovisnost i samoodređenje.¹¹¹

S druge strane, valja naglasiti da su jugoslavenske vanjskopolitičke odluke te njezina zamršenost ponekad bile rezultat unutarpartijskih sukoba na najvišem vrhu. Naime, početkom 1960-ih godina dolazi do neslaganja između Aleksandra Rankovića, Josipa Broza Tita i Edvarda Kardelja. Tako se unutar Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije razvila „liberalna“ struja na čelu s Edvardom Kardeljem koji je za Sovjetski Savez bio najnegativniji jugoslavenski političar. Pokazatelj Kardeljeve omraženosti u Sovjetskom Savezu vidljiv je u nastupima Nikite Hruščova koji je od Josipa Broza Tita tražio da Kardelja ukloni sa svih partijskih funkcija zbog njegove prozapadne orijentacije. S druge strane, razvila se i „konzervativna“ struja na čelu s Aleksandrom Rankovićem koji je, između ostaloga, 22. prosinca 1962. pri posjetu u Sovjetskom Savezu govorio o “radničkoj klasi cijeloga svijeta pod vodstvom Sovjetskoga Saveza”.¹¹² Naravno, navedeno ne označuje cjelovitu isključivost jer je ponekad sam Ranković imao oštrije nastupe prema Sovjetskom Savezu od samoga Kardelja, no u kontekstu 1960-ih godina koje kolidiraju s Kubanskom raketnom krizom valja zaključiti da SKJ nije bio homogen ni u pogledima vanjske politike. Takvu konstataciju podupire i izvješće američkih obavještajnih službi *Yugoslav Reaction to Cuban Crisis* pod oznakom „povjerljivo“ koje opisuje stavove jugoslavenskog vodstva tijekom Kubanske krize. Tako se u samom izvješću navodi: „Postoje određene indikacije da jugoslavenska vlada nije usuglašena

¹¹⁰ M. PEKO, „Suradnja Kuba-Jugoslavija uspješno će se razvijati“, *Vjesnik* (Zagreb), 20. 8. 1959., 1-2.

¹¹¹ 1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement.

¹¹² PIRJAVEC, Tito i drugovi, 447-448, 460, 470.

oko problema Kubanske raketne krize.“¹¹³ Navedeni zaključak jasno pokazuje da je tijekom Kubanske krize u samom partijskom vrhu vladao nesklad. Iz tog razloga, aktivne i javne reakcije Saveza komunista Jugoslavije valja shvatiti kao svojevrsan kompromisni postupak u odlučivanju uz naglasak da su stavovi samoga Saveza komunista Jugoslavije kolidirali sa stavovima njegovog predsjednika Josipa Broza Tita.

Nadalje, za proučavanje jugoslavenskog tiska bitno je naglasiti da su korišteni tiskovni mediji bili produžena ruka režima, odnosno Saveza komunista Jugoslavije. Tako je *Vjesnik* bio glasilo Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, a *Borba* Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, najvećih društveno-političkih organizacija u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj te Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

Prvi medijski izvještaji o Kubanskoj raketnoj krizi su oni iz 23. listopada 1962., odnosno prenošenje informacija o Kennedyjevoj radijskoj i televizijskoj objavi pomorske karantene Kube.¹¹⁴ Sljedećeg dana mediji su prenijeli izjavu predsjednika Tita povodom Dana Ujedinjenih naroda u kojima je istaknuo potrebu za mirnim rješavanjem svjetskih kriza i sukoba. U izjavi predsjednika Tita jasno se očituju načela Pokreta nesvrstanih s naglaskom na problematiku kolonijalizma, velikog jaza između razvijenih i nerazvijenih zemalja uz apel na prekid nuklearnih pokusa. U kontekstu Kubanske raketne krize, Josip Broz Tito istaknuo je arbitrarnu ulogu Ujedinjenih naroda te iskazao zabrinutost da bi napeti odnosi mogli dovesti do nuklearnoga rata.¹¹⁵ Osim Josipa Broza Tita, stavove o mirom rješavanju sukoba pod posredovanjem Ujedinjenih naroda iznio je i Srećko Frajndlih u svojoj kolumni *Ugroženi mir*. No, Frajndlih je za razliku od Tita u svojoj kolumni kritično nastupio prema Sjedinjenim Američkim Državama i samoj pomorskoj karanteni. Naime, autor je naveo da dubinski razlozi pomorske karantene, a time i Kubanske krize, leže u višegodišnjem američkom neodobravanju komunističkog režima na Kubi, što znači da pomorska karantena nije produkt ugroze zapadne hemisfere od nuklearnog napada kako je naveo predsjednik Kennedy.¹¹⁶ Nadalje, novinar *Borbe* Teslić u svojoj kolumni *Blokada Kube* također je pozvao na hitnu intervenciju Ujedinjenih naroda zbog očuvanja svjetskoga mira, ali je isto tako kritizirao političke odluke Kennedyjeve

¹¹³ JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-128a-010-p0029, JFKPOF-128a-010-p0030, *Yugoslavia: Security, 1961-1963*, pristup ostvaren 17. 8. 2022., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/128a/JFKPOF-128a-010>.

¹¹⁴ „SAD uvode striktni karantin na svu ofenzivnu vojnu opremu koja se prevozi na Kubu“, *Borba* (Zagreb), 23. 10. 1962., 2.; „Pomorska blokada Kube“, *Vjesnik*, 23. 10. 1962. 1.

¹¹⁵ „Izjava predsjednika Tita: Ovogodišnji Dan Ujedinjenih naroda trebao bi proslaviti u znaku još jačeg oživljavanja duha i principa ove organizacije“, *Borba*, 24. 10. 1962., 1.; „Tito: Svijet je ozbiljno zabrinut“, *Vjesnik*, 24. 10. 1962., 1.

¹¹⁶ S. FRAJNDLIH [Srećko Frajndlih], „Ugroženi mir“, *Vjesnik*, 24. 10. 1962., 1.

administracije radi kršenja načela Povelje UN-a o uporabi ili prijetnje silom. Također, Teslić je kritizirao samu odluku o pomorskoj blokadi uz isticanje američkog licemjerja:

„Postoji opasna tendencija da se navodnom naoružanju Kube pripiše fatalni karakter za nacionalnu obranu SAD. Problem je, međutim, u intenzivnom naoružanju u svim oblastima i hemisferama. Zar nisu druge velike i male sile, blokovski angažirane i neangažirane, izložene raketnim bazama NATO?“¹¹⁷

Tako se iz već nakon prvih dana krize iz kolumni novinara *Vjesnika* i *Borbe* te ostalih članaka može zaključiti više stvari; mediji nisu spomenuli sovjetski uvoz nuklearnoga oružja na Kubu, jasno su izražavali kritiku prema američkoj pomorskoj blokadi uz stavove da je takva odluka donesena zbog višegodišnjeg američkog neslaganja s Castrovim režimom, a veliki naglasak stavljali su na Ujedinjene narode koji bi trebali predstavljati čuvara mira.

Medijski natpisi u većini su se poklapali sa stavovima jugoslavenskog vodstva, što potvrđuje izvješće *Yugoslav Reaction on Cuban Crisis*. Naime, spomenuti dokument otkriva da su jugoslavenski i američki politički akteri vodili razgovore o događajima Kubanske krize te da su predstavnici Jugoslavije bili stava da su Sjedinjene Države prije odluke o blokadi trebale najprije pristupiti Ujedinjenim narodima, a ne svojevóljno rješavati situaciju. Također, jugoslavensko vodstvo bilo je mišljenja da je postupak Sovjeta djelomično opravdan zbog koncentracije američkih nuklearnih projektila u blizini Sovjetskog Saveza.¹¹⁸

Sljedećega dana, 25. listopada, *Vjesnik* i *Borba* prenijeli su Titovu izjavu povodom Kubanske krize u kojoj je istaknuo važnost međusobnoga dijaloga te ulaganja napora svih svjetskih aktera za mirnim rješavanjem sukoba.¹¹⁹ Za razliku od predsjednika Tita, novinar *Vjesnika* Željko Brihta nastupao je agresivnije kritizirajući američku vanjsku politiku koju je prikazao kao licemjernu. Navedeno je iskazano u kolumni *127 vojnih baza u 18 zemalja: SAD same sebe pobijaju svojom stvarnošću* u kojoj se između ostaloga naveo sljedeće:

„Ova opasna i teška situacija direktna je posljedica američki ideološki obojene, ali društveno-ekonomski prouzrokovane politike koja sve više i više sadržava ekspanzivne elemente i preuzima želje krajnje desnice u industriji, politici, vojsci i diplomaciji.“¹²⁰

¹¹⁷ V. TESLIĆ, „Blokada Kube“, *Borba*, 24. 10. 1962., 3.

¹¹⁸ JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-128a-010-p0029, JFKPOF-128a-010-p0030, *Yugoslavia: Security, 1961-1963*, pristup ostvaren 17. 8. 2022., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/128a/JFKPOF-128a-010>.

¹¹⁹ „Izjava predsjednika Tita povodom sadašnje situacije oko Kube: Odmah sazvati posebnu sjednicu Generalne skupštine UN“, *Vjesnik*, 25. 10. 1962., 1.; „Izjava predsjednika Tita povodom zabrinjavajuće situacije oko Kube: Bilo je potrebno odmah sazvati posebnu sjednicu Generalne skupštine UN“, *Borba*, 25. 10. 1962., 1.

¹²⁰ Ž. BRIHTA [Željko Brihta], „127 vojnih baza u 18 zemalja: SAD same sebe pobijaju svojom stvarnošću“, *Vjesnik*, 25. 10. 1962., 3.

Također, iz navedenoga članka moguće je zaključiti da je jugoslavenski tisak odobravao sovjetsku odluku o naoružanju Kube jer su „Sjedinjene Države okružile NR Kinu i SSSR čitavim lancem međusobno povezanih vojnih uporišta“.¹²¹ Istoga dana mediji su prenijeli izjavu kubanskog premijera Fidela Castra koji je u svojem nastupu napadao američku pomorsku karantenu te naglašavao pravo kubanskog naroda na samostalnost i neovisnost, što je Jugoslavija pozdravila još na Beogradskoj konferenciji 1961. godine.¹²²

Nadalje, 25. listopada *Borba* je prenijela informacije o mogućoj vojnoj invaziji Kube od strane vojske SAD-a te kroz članke iskazala veliku zabrinutost ako se takav scenarij zaista ostvari. Da je strah bio opravdan pokazuje i sam tekst članka u kojemu se navodi da se na najjužnijem otoku floridskog arhipelaga Key Westu, intenziviraju vojne pripreme.¹²³ Jugoslavensko partijsko vodstvo dobivalo je istovjetne informacije o mogućoj intervenciji od jugoslavenskog ambasadora u Brazilu. Tijekom Karipske krize, državnici Jugoslavije i Brazila bili su u dobrim odnosima, a jugoslavenski je ambasador u Rio de Janeiru – Marijan Barišić – u jeku Kubanske krize često bio u kontaktu s brazilskim dužnosnicima prenoseći njihova razmišljanja jugoslavenskom ministarstvu vanjskih poslova. Tako je u telegramu od 24. listopada Barišić kazao da je brazilska vlada uvjerena da će ubrzo doći do američke invazije na Kubu s ciljem uklanjanja Fidela Castra s vlasti.¹²⁴ S tim na umu, jasno je da su jugoslavenski komunisti zaista bili u strahu od mogućeg velikog ratnog sukoba zbog čega su i inzistirali na uključenju Ujedinjenih Naroda u krizu.

U petak, 26. listopada *Vjesnik* je objavio izdvojene reakcije svjetskih državnika koji su pozdravili riječi Josipa Broza Tita o potrebi mirnoga rješavanja sukoba i dijaloga prošlih dana.¹²⁵ Takav odjek Titovih poruka zasigurno su dodatno izgradile njegov imidž državnika koji je vođen ispravnim moralnim kompasom u cilju očuvanja mira. U sličnom tonu pomirbe i uloge Pokreta nesvrstanih pisao je i dopisnik TANJUG-a iz New Yorka Josip Kirigin. On je u kolumni *Rezolucija neangažiranih jedino rješenje* iznio podatke o *Rezoluciji* koju su na sjednici Vijeća sigurnosti UN-a u ime Pokreta nesvrstanih predali predstavnici Ujedinjene Arapske Republike i Gane. Zatim, Kirigin je isto tako istaknuo ulogu Jugoslavije i samoga Pokreta nesvrstanih tijekom krize uz riječi:

¹²¹ *Isto*, 3.

¹²² „Castro: Kuba je jača nego ikad“, *Vjesnik*, 25. 10. 1962., 3.

¹²³ Ž. MILIĆ [Željko Milić], „U Vašingtonu se sve više govori o invaziji Kube“, *Borba*, 25. 10. 1962., 1-2.

¹²⁴ RAJAK, DIMIĆ, „Yugoslavia and the Cuban Missile Crisis: Documents from the Foreign Ministry Archives in Belgrade“, 595.

¹²⁵ „Snažan odjek izjave predsjednika Tita“, *Vjesnik*, 26. 10. 1962., 1-2.

„Posljednjih dana naša je zemlja uložila ogromne napore koji nisu imali svoj vanjski spektakularni vid, ali koji su u mnogome utjecali na tok događaja, a posebno na razvitak posljednjeg dijela sjednice Vijeća sigurnosti. U duhu Beogradske konferencije i Deklaracije vodila se ovdje sinoć borba koja je imala za cilj da rastavi snage rata i dovede na pozornicu mir kao primarni faktor. Poruke Beogradske konferencije čule su se sinoć u dvorani Vijeća sigurnosti glasnije nego ikad ranije u bilo kojoj hali UN pa i izvan nje. One su postale polazna točka s koje je mogao i s koje će jedino moći biti uspostavljen mir na području Karipskog mora“.¹²⁶

Zaista, Karipska kriza predstavljala je svojevrsan politički ispit za Pokret nesvrstanih, a kolumne poput ove služile su za njegovu dodatnu promidžbu i davanju na važnosti same Jugoslavije tijekom sukoba.

Sljedećeg dana, 27. listopada, iako s većinom naglaskom na ulogu Ujedinjenih naroda i glavnog tajnika U Thanta nego na sam Pokret nesvrstanih, Teslić u svojoj kolumni *Riječ dana: pregovori* također je istaknuo ulogu nesvrstanih zemalja uz riječi:

„Veoma je značajno, također, što se U Tantovo posredovanje nadovezuje na široku aktivnost blokovski neangažiranih zemalja. Njihova odlučnost i nepristranost da se kriza riješi u interesu mira i u skladu s principima Povelje UN predstavlja novu i veoma snažnu afirmaciju kako uloge Ujedinjenih naroda tako i konstruktivnost i neophodnost miroljubive angažiranosti novog svijeta.“¹²⁷

Nadalje, na naslovnoj stranica *Vjesnika* od 27. listopada nalazile su se dvije kolumne u usporednom pravcu naslova *SAD ponovo zaoštravaju krizu?* i *Dan predaha*. Tako su na grafički simboličan način prikazani američki i sovjetski pogled nakon što su Hruščov, a kasnije i Kennedy posredstvom glavnog tajnika UN-a U Thanta pristali na pregovore. Prva spomenuta kolumna djelo je Josipa Kirigina u kojoj pozdravlja Kennedyjevo prihvaćanje pregovora s naglaskom da je takva odluka donesena tek nakon Hruščovljeve. Također se ponavlja već iznesen jugoslavenski stav da se Amerikanci nisu odlučili na pomorsku blokadu zbog nuklearnog oružja na otoku nego da je taj potez samo dio nove strategije s ciljem svrgavanja Fidela Castra s vlasti.¹²⁸ S druge strane, Frane Barbieri u kolumni *Dan predaha* sovjetsko prihvaćanje pregovora prikazao je kao pobjedu razuma i spremnost na mirno rješavanje krize.¹²⁹ Navedeni tekstovi prikazuju medijsku naklonjenost Sovjetima i odobravanje njihovih postupaka, dok se s druge strane američka vlada opetovano kritizira iako je postupila istovjetno.

¹²⁶ J. KIRIGIN [Josip Kirigin], „Rezolucija neangažiranih jedino rješenje“, *Vjesnik*, 26. 10. 1962., 3.; Tanjug (*Telegrafska agencija nove Jugoslavije*) bila je jugoslavenska novinska agencija, a trenutno je novinska agencija Republike Srbije.

¹²⁷ V. TESLIĆ, „Riječ dana: pregovori“, *Borba*, 27. 10. 1962., 3.

¹²⁸ J. KIRIGIN [Josip Kirigin], „SAD ponovo zaoštravaju krizu?“, *Vjesnik*, 27. 10. 1962., 1,3.

¹²⁹ F. BARBIERI [Frane Barbieri], „Dan predaha“, *Vjesnik*, 27. 10. 1962., 1-2.

Toga dana *Vjesnik* je također prenio izjavu kubanskog ambasadora u Jugoslaviji koji je kazao kako je nuklearno oružje na njihovom teritoriju bio jedini način za očuvanje neovisnosti, ali isto tako u pomirljivom tonu kazao kako je Kuba spremna na kompromise da bi se izbjegao neželjeni sukob. Također, Pérez Hernández, vjerojatno da bi dodatno stimulirao jugoslavenski imidž, pozdravio je napore nesvrstanih zemalja za mirnim rješavanjem sukoba.¹³⁰ Kubanska kompromisna i pomirljiva retorika zasigurno je proizašla iz opravdane bojazni od američke invazije. Da su Kubanci bili uvjereni u američku invaziju pokazuje i telegram jugoslavenskog ambasadora u Havani. Naime, jugoslavenski ambasador Boško Vidaković je 27. listopada uputio izvješće u jugoslavensko ministarstvo vanjskih poslova u kojemu je napisao da je od kubanskog predsjednika Osvalda Dorticósa primio informacije o skorom napadu na otok. Vidaković je isto tako zaključio da su Kubanci sigurni da će se napad uskoro dogoditi te da među političkom i vojnom elitom vlada očaj i uznemirenost.¹³¹

Naposljetku do napada nije došlo, naprotiv, kriza se primicala kraju nakon što je Nikita Hruščov ponudio uklanjanje raketa s Kube, ako Sjedinjene Države uklone projekte u Turskoj i daju garanciju o nenapadanju Kube. Kennedyjeva administracija oprezno je pristupila tim pregovorima te je zahtijevala demontiranje raketnih baza na Kubi kao preduvjet za sovjetske prijedloge.¹³² Takav pristup SAD-a je novinar *Borbe* Željko Milić smatrao opasnim te uz veliku kritičnost napisao:

„Poslije niza inicijativa koje su došle iz Moskve i koje su, kako se ovdje, među promatračima u UN, smatra, bile izraz težnje da se izbjegne fizički sudar dviju nuklearnih sila, Vašington, je i na najnoviji korak Moskve odgovorio pooštavanjem svojih zahtjeva dajući im ultimativni prizvuk.“¹³³

Točno je da se Hruščov obratio Kennedyju s prijedlozima za rješavanjem krize, no ovakvim navodima pokušavala se prikazati jednostranost sukoba gdje bi Kubanska kriza postala borba između dobra i zla.

Sljedećega dana, 29. listopada, *Borba* je prenijela vijest da je Karipska kriza prebrođena te objavila pisma Kennedyja i Hruščova u kojima su se dvojica državnika usuglasila o

¹³⁰ „Kuba spremna da surađuje“, *Vjesnik*, 27. 10. 1962., 3.

¹³¹ RAJAK, DIMIĆ, „Yugoslavia and the Cuban Missile Crisis: Documents from the Foreign Ministry Archives in Belgrade“, 598.

¹³² R. BAJALSKI [Risto Bajalski], „Hruščov predložio demontiranje raketnih rampi na Kubi i u Turskoj“, *Borba*, 28. 10. 1962., 1.; Ž. MILIĆ [Željko Milić], „Vlada SAD zahtijeva demontiranje raketne baze na Kubi“, *Borba*, 28. 10. 1962., 1.

¹³³ Ž. MILIĆ [Željko Milić], „Otvorena vatra na američke avione koji bez prekida nalijeću na kubanski teritorij“, *Borba*, 28. 10. 1962., 1.

međusobnim prijedlozima i time postavili čvrste temelje za rješavanjem krize.¹³⁴ Ususret takvim informacijama na naslovnoj stranici objavljena je nepotpisana kolumna *Radosna vijest*. U kratkom tekstu od svega tri paragrafa pozdravio se dogovor dvojice državnika uz isticanje potrebe za daljnjim rješavanjem sukoba te uzorka koji su do istoga doveli. Također, u kolumni je ponovno istaknuta uloga nesvrstanih zemalja i predsjednika Tita. Zaista, smirivanje Kubanske raketne krize predstavljao je nepresušan izvor pozitivne promidžbe ne samo za Ujedinjene narode nego i za Pokret nesvrstanih.¹³⁵ *Vjesnik* je također prenio pisma Kennedyja i Hruščova, a novinar Josip Kirigin je u svome članku iznio informacije o skorašnjem posjetu U Thanta Kubi te simboličnim riječima iskazao ulogu UN-a u rješavanju Kubanske krize:

„Kada je pao mrak, negdje oko 16:30 (jutros su ovdje satove pomakli za jednu uru unatrag) promatrali smo kako su skidali jednu zastavu, s jednog jarbola ispred sekretarijata. Kako je bila nedjelja skupština nije zajedala, pa ni zastava 110 zemalja nije bilo na jarbolima. Samo je jedna zastava vijorila – plava zastava Svjetske organizacije. Kao da je tako usamljena označavala da je pod njom jedinom koja je tu ostala došao danas kraj jedne krize.“¹³⁶

Nadalje, 30. listopada *Vjesnik* i *Borba* pisali su o U Thantovom putu u Havanu gdje je s Fidelom Castrom pregovarao o demontiranju lansirnih rampi i odvozu sovjetskog oružja pod nadzorom UN-a.¹³⁷ Isto tako tisak je prenio izmijenjene poruke predsjednika Tita i brazilskog predsjednika Goularta koji su se usuglasili da aktivnosti koje slijede trebaju biti vođene pod nadzorom Ujedinjenih naroda.¹³⁸

Kao jedna zaokružena cjelina cijelog jugoslavenskog pogleda na Kubansku krizu jest Jerkovićeve kolumna *Pouke i posljedice*. Novinar zagrebačkog *Vjesnika* opetovano je kritizirao uvođenje karantene te istaknuo uloga nesvrstanih zemalja i UN-a. No isto je tako Jerković pisao o uzrocima američko-kubanskog sukoba uz navode da je Kubanska kriza samo klimaks sukoba SAD-a i Republike Kube izraslog iz američkog neprihvatanja komunizma. No u kontekstu „pouke“ koja je istaknuta u naslovu kolumne navodi se sljedeće:

„Pregovore i traženje rješenja treba, međutim, voditi sa stalnim pogledom na neophodnost odgovarajućeg rješavanja širih otvorenih problema kao što su: ukidanje stranih baza širom svijeta, okončanje trke u

¹³⁴ „Prebrođena kriza oko Kube“, *Borba*, 29. 10. 1962., 1.

¹³⁵ „Radosna vijest“, *Borba*, 29. 10. 1962., 1.

¹³⁶ J. KIRIGIN [Josip Kirigin], „U Tant prihvatio poziv Castra da posjeti Kubu“, *Vjesnik*, 29. 10. 1962., 1.

¹³⁷ J. KIRIGIN [Josip Kirigin], „Danas U Tant putuje na Kubu“, *Vjesnik*, 30. 10. 1962., 1.; Ž. MILIĆ, „U Tant danas putuje u Havanu“, *Borba*, 30. 10. 1962. 1.

¹³⁸ „Predsjednici Tito i Goulart izmijenili poruke o situaciji oko Kube“, *Vjesnik*, 30. 10. 1962., 1.; „Predsjednici Tito i Gulart razmijenili poruke povodom krize oko Kube“, *Borba*, 30. 10. 1962. 1.

naoružanju i prije svega obustava nuklearnih pokusa, i realističan prilaz svih strana problemu Njemačke, da bi se nakon toga moglo pomišljati na njegovo rješavanje.“¹³⁹

Naposljetku, valja još istaknuti poruku jugoslavenskog predsjednika generalnom tajniku UN-a U Thantu koju su *Borba* i *Vjesnik* prenijeli u cijelosti u srijedu, 31. listopada 1962. godine. Tito je u poruci iskazao zahvalu U Thantovoj upornosti i zadovoljstvo pregovorima Hruščova i Kennedyja. Josip Broz Tito također je istaknuo važnost očuvanja suverenosti i nezavisnosti Republike Kube što je bilo ranije naglašavano. Na kraju, srž same poruke očituje se u njegovom stavu da je dužnost svih političkih aktera očuvanje svjetskoga mira te da se praksa rješavanja tekućih sukoba valja provesti.¹⁴⁰

Navedena poruka predsjednika Tita upućena U Thantu najzornije u cijelosti prikazuje jugoslavenski stav tijekom Karipske krize. Josip Broz Tito zaista je oprezno pristupio cijeloj problematici, dok su jugoslavenski mediji s druge strane bili nešto oštriji, pogotovo prema Sjedinjenim Državama. Kennedyjeva administracija bila je svjesna takvoga stanja, a to pokazuje i izvješće *Yugoslav Reaction on Cuban Crisis* koje navodi: „Anti-američka promidžba jugoslavenskog tiska posljednjih je dana sve očitija u *Borbi*, glavnom glasilu Saveza komunista Jugoslavije.“¹⁴¹ No, bez obzira na navedeno, u kontekstu dosad analiziranih kolumni, nemoguće se oteti dojmu da su novinari *Vjesnika* nastupali puno žešće nego novinari *Borbe*.

No, za potpuno razumijevanje stava Saveza komunista Jugoslavije valja istaknuti njihovo negodovanje zbog odluke o pomorskoj blokadi, ali i kritičan stav prema samom Fidelu Castru zbog dopuštanja dopremanja oružja te Nikiti Hruščovu zbog njegove „nepromišljenosti“.¹⁴² U takvim okolnostima, jugoslavenskoj diplomaciji najviše je odgovarala pozicija Ujedinjenih naroda i politika nesvrstavanja. Zacijelo je sigurno da su jugoslavenski komunisti naginjali u podršci Sovjetskom Savezu i Kubi, no nisu željeli javno pregrubo nastupiti prema Sjedinjenim Američkim Državama kako ne bi došlo do zatezanja odnosa. Naposljetku se ispostavilo da držanje Saveza komunista Jugoslavije tijekom Kubanske raketne krize nije prouzročilo negativne posljedice na odnose s bilo kojom od dviju supersila.

¹³⁹ Đ. JERKOVIĆ, „Pouke i posljedice“, *Vjesnik*, 30. 10. 1962., 3.

¹⁴⁰ „Titova poruka U Tantu: Treba učiniti daljnji korak“, *Vjesnik*, 31. 10. 1962.,1.; „U sklopu ostvarenja postignutog dogovora bitan element je efikasna međunarodna garancija nezavisnosti i suvereniteta Kube – ističe se u poruci predsjednika Tita U Tantu“, *Borba*, 31. 10. 1962., 1.

¹⁴¹ JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-128a-010-p0029, JFKPOF-128a-010-p0030, *Yugoslavia: Security, 1961-1963*, pristup ostvaren 17. 8. 2022., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/128a/JFKPOF-128a-010>.

¹⁴² *Isto*.

Navedeno dokazuje i putovanje Josipa Broza Tita i najvišeg partijskog vodstva na „odmor“ u Sovjetski Savez između 3. i 21. prosinca 1962. gdje se jugoslavenska delegacija sastala s najvišim predstavnicima sovjetske vlasti.¹⁴³ Isto tako, događaji Kubanske krize nisu imali negativne posljedice na jugoslavensko-američke odnose te je već sljedeće godine Tito s delegacijom na višetjednoj američkoj turneji posjetio i Sjedinjene Države. Na tom putovanju jugoslavenski državnik u više se navrata sastao s vrhom američke političke i kulturne scene, a u Washingtonu je posjetio i predsjednika Kennedyja.¹⁴⁴

6. Zaključak

Na kraju valja zaključiti da je Kubanska raketna kriza zasigurno bila vrhunac blokovskog nadmetanja i trke u naoružanju te ju se s pravom karakterizira kao najopasniji i najznačajniji događaj hladnoga rata. Kriza je naposljetku iznjedrila kvalitetnije odnose među dviju suprotstavljenih sila te promijenila smjer hladnoga rata. S druge strane, Jugoslavija je u godinama hladnoga rata predstavljala svojevrsnu anomaliju na europskom kontinentu. Takav jugoslavenski položaj je, između ostaloga, uvjetovao da se tijekom Kubanske raketne krize vodi načelima Pokreta nesvrstanih uz stalno pozivanje na pregovore i rješavanje sukoba unutar okvira Ujedinjenih naroda. Jasno je vidljivo da je Jugoslavija više od desetljeća levitirala između Istoka i Zapada, a u Kubanskoj raketnoj krizi nastupila je vrlo oprezno, uz isticanje važnosti neovisnosti kubanskog naroda, jer je i svoju vlastitu u odnosima među velikim silama tako vješto čuvala. Tako je i logično, uz samu jugoslavensku ulogu u politici nesvrstanih i mirne koegzistencije, da se tijekom Karipske krize kroz Ujedinjenje narode i Pokret nesvrstanih postavila kao arbitar čime nije ugrozila odnose sa supersilama. Isto tako, Josip Broz Tito u svojim javnim nastupima nigdje nije ostavljao prostor za polemiku na čijoj se strani u krizi nalazi. Tito je tijekom krize održavao neutralan, ali vrlo proaktivan stav uz stalne apele za mirnim rješavanjem sukoba. S druge strane, pisanje jugoslavenskoga tiska bilo je puno oštrije te je njihov nastup u velikoj mjeri bio kritika upućena vanjskoj politici Sjedinjenih Država. Zanimljivo je da sami tekstovi nisu toliko veličali postupke Sovjetskog Saveza koliko su kritizirali one američke, a za takav pristup postojale su različite implikacije vođene prijašnjim iskustvima u zategnutim odnosima SAD-a i Kube. Svejedno, jugoslavenski tisak nastupio je jednostrano te nije čak niti propitkivao moguću „krivnju“ Fidela Castra koji je odobrio uvoz nuklearnog oružja na Kubu, ili Hruščova koji je inicirao isporuku spomenutih nuklearnih projektila i vojnog osoblja. Kada bi se i pojavili navodi propitkivanja „krivice“, novinari su

¹⁴³ DIZDAREVIĆ, *Sudbonosni podvig Jugoslavije*, 169.

¹⁴⁴ J. KIRIGIN [Josip Kirigin], „Posjet Univerzitetu u Princetonu“, *Vjesnik*, 22. 10. 1963., 1,3.

uvijek imali spreman protuargument koji je išao na štetu Sjedinjenih Država i njihove licemjernosti. Tako možemo zaključiti da je Savez komunista Jugoslavije u odnosu prema supersilama i u razgovoru s drugim akterima postupio vrlo diplomatski i odgovorno, no ako ponovimo da su mediji bili samo produžena ruka režima možemo zaključiti da su jugoslavenski komunisti ipak pružali tihu podršku bratskim socijalističkim državama.

7. Bibliografija

7.1. Objavljeni izvori i tisak

1. 1st Summit Conference of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement. Pristup ostvaren 13. 8. 2022. http://cns.miis.edu/nam/documents/Official_Document/1st_Summit_FD_Belgrade_Declaration_1961.pdf.
2. *Borba* (Zagreb), 1962.
3. JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-104-004-p0132, JFKPOF-104-004-p0133, JFKPOF-104-004-p0134, Non-Aligned Nations summit meeting, Belgrade, 1 September 1961, <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/104/JFKPOF-104-004>.
4. JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKPOF-128a-010-p0029, JFKPOF-128a-010-p0030, Yugoslavia: Security, 1961-1963, <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKPOF/128a/JFKPOF-128a-010>.
5. JFK LIBRARY, Digital Identifier: JFKWHA-142-001, Radio and Television Address to the American People on the Soviet Arms Build-up in Cuba, 22 October 1962., <https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/JFKWHA/1962/JFKWHA-142-001/JFKWHA-142-001>.
6. MILOŠEVIĆ, Miladin; PANTELIĆ, Nada, ur. *Jugoslavija - Sjedinjene Američke Države : poruke predsjednika Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država : 1944 – 1980*. Beograd: Arhiv Jugoslavije, 2014.
7. RAJAK, Svetozar, DIMIĆ, Ljubomir, ur. „Yugoslavia and the Cuban Missile Crisis: Documents from the Foreign Ministry Archives in Belgrade“. U: *Zbornik radova međunarodnog projekta Cold War International History Project – The Global Cuban Missile Crisis at 50: New Evidence From Behind the Iron, Bamboo, and Sugarcane Curtains, and Beyond.*, ur. James G. Hersberg i Cgristian F. Ostermann. Washington DC: Wilson Center, 2012, 591-615. Pristup ostvaren 21. 8. 2022. <https://www.wilsoncenter.org/publication/bulletin-no-1718-fall-2012>.
8. *Vjesnik* (Zagreb), 1959.
9. *Vjesnik* (Zagreb), 1962.

10. *Vjesnik* (Zagreb), 1963.

7.2. Literatura

1. BANAC, Ivo. *Sa Staljinom protiv Tita: Infrombiroovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom poretku*. Zagreb: Globus, 1990.
2. BEKIĆ, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu*. Zagreb: Globus, 1988.
3. BERNSTEIN, Barton J. „The Cuban Missile Crisis: Trading the Jupiters in Turkey?“ *Political Science Quarterly* 95 (1980): 97-125. Pristup ostvaren 11. 8. 2022. <https://www.jstor.org/stable/2149587>.
4. BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.
5. „Brežnjev, Leonid Iljič“. U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristup ostvaren 19. 8. 2022. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9470>.
6. CALVOCORESSI, Peter. *World Politics Since 1945*. Harlow: Pearson Longman, 2009.
7. COLTMAN, Leycester. *The Real Fidel Castro*. S. 1.: Yale University Press, 2003.
8. „cold war“ U: *Merriam-Webster.com Dictionary*. Merriem-Webster. Pristup ostvaren 8. 8. 2022. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cold%20war>.
9. COLEMAN, David. *LBJ and Bundy on the Military Option in the Cuban Missile Crisis*. The Fourteenth Day: JFK and the Aftermath of the Cuban Missile Crisis. Pristup ostvaren 12. 8. 2022. <https://jfk14thday.com/lbj-bundy-military-option-cuban-missile-crisis/>.
10. COLHOUN, Jack. *Gangsterismo: The United States, Cuba and the Mafia, 1933 to 1966*. S. 1.: OR Books, 2013.
11. DALLEK, Robert, *An Unfinished Life: John F. Kennedy, 1917-1963*, New York: Little, Brown and Company, 2003.
12. DOBBS, Michael. *One Minute to Midnight: Kennedy, Khrushchev, and Castro on the Brink of Nuclear War*. New York: Alfred A. Knopf, 2008.
13. DERENČIN, Robert. „Kubanska raketna kriza i sovjetske podmornice“. *Polemos* 26 (2010): 79-97. Pristup ostvaren 12. 8, 2022. <https://hrcak.srce.hr/68255>.
14. DODDOLI, Luciano; MARADEI, Manilo. *Svijet poslije II. svjetskog rata*. Split: Marjan tisak, 2005.
15. DORN, Walter A.; PAUK, Robert. „U Thant and the Cuban Missile Crisis“. *Diplomatic History* 33 (2) (2009): 261-292. Pristup ostvaren 12. 8. 2022. <https://www.jstor.org/stable/44214038>.
16. DIZDAREVIĆ, Raif. *Sudbonosni podvig Jugoslavije: podsjećanja na istorijsko ne staljinizmu – događaj koji je opredijelio budućnost Jugoslavije*. Sarajevo: Udruženje za modernu istoriju / Udruga za modernu povijest, 2018.

17. FURSENKO, Aleksandr; NAFTALI, Timothy. *"One Hell of a Gamble": Khrushchev, Castro, and Kennedy, 1958-1964*. New York-London: W. W. Norton & Company, 1998.
18. FURLOW, John; LAZAR, von Arpad; MOLNAR, Bela; MOLNAR, Eva; NAGY, Tamas. „Revolution and Refugees: The Hungarian Revolution of 1956“. *The Fletcher Forum of World Affairs* 20 (2) (1996): 101–117. Pristup ostvaren 19. 8. 2022. <https://www.jstor.org/stable/45289977>.
19. GARGHOFF, Raymond L. “Cuban Missile Crisis: The Soviet Story”. *Foreign Policy* 72 (1988): 61–80. Pristup ostvaren 11. 8. 2022. <https://www.jstor.org/stable/1148820>.
20. „hladni rat“. U: *Hrvatska enciklopedija (on-line)*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Pristup ostvaren 8. 8. 2022. <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=25798>.
21. JAKOVINA, Tvrtko. *Socijalizam na američkoj pšenici: (1948.-1963.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 2002.
22. JAKOVINA, Tvrtko. *Američki komunistički saveznik : Hrvati, Titova Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države : 1945.-1955*. Zagreb: Profil International, 2003.
23. JAKOVINA, Tvrtko. *Treća strana hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.
24. LEES, Lorraine M. *Održavanje Tita na površini : Sjedinjene Države, Jugoslavija i hladni rat*. Beograd: Beogradsko mašinsko-grafičko preduzeće, 2003.
25. MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije*. Zagreb: Naklada P.I.P. Pavičić, 2003.
26. PERIĆ, Ivo. *Hrvatska i svijet u XX. stoljeću*. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
27. „pokrēt“. Hrvatski jezični portal. Pristup ostvaren 13. 8. 2022. https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=eVtIWRg%3D.
28. PIRJAVEC, Jože. *Tito i drugovi*. Zagreb: Mozaik knjiga, 2012.
29. ROTHERMUND, Dietmar. „The era of non-alignment“. U: *The Non- Aligned Movement and the Cold War, Delhi – Bandung – Belgrade*, ur. Nataša Mišković, Harald Fischer-Tiné i Nada Boškovska. Abingdon: Routledge, 2014, 19-34.
30. SANDMAN, Joshua H. “Analyzing Foreign Policy Crisis Situations: The Bay of Pigs”. *Presidential Studies Quarterly* 16 (2) (1986): 310–316. Pristup ostvaren 10. 8. 2022. <http://www.jstor.org/stable/40574652>.
31. TRIPKOVIĆ, Đoko. *Jugoslavija – SSSR: 1956-1971*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2013.
32. VOLSKY, George. „The Soviet-Cuban Connection“. *Current History* 80 (468) (1981): 325-328, 335, 346. Pristup ostvaren 12. 8. 2022. <https://www.jstor.org/stable/45315016>.
33. VUKADINOVIĆ, Radovan. *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost d.o.o., 2001.

